

KAPITEL 3

DE NYBABYLONISKA REGERINGSLÄNGDERNA

MÄNNISKOR KAN TRO PÅ de mest egendomliga idéer, inte därför att det finns några bevis för att de är *sanna*, utan därför att det inte finns några klara bevis för att de är *falska*. Under många århundraden trodde människor att jorden var platt, helt enkelt därför att denna uppfattning inte var så lätt att testa och falsifiera. Många idéer som har knutits till Bibelns profetior tillhör också definitivt denna kategori. Till dem hör helt klart några av de tolkningar som har tillämpats på Jesu uttalande om ”hedningarnas tider” i Lukas 21:24.

Bibeln säger till exempel ingenstans uttryckligen:

- 1) att Jesus, när han talade om dessa ”hedningarnas tider”, tänkte på Nebukadnessars ”sju tider” av vansinne som omtalas i Daniels fjärde kapitel;
- 2) att dessa ”sju tider” var sju *år*;
- 3) att dessa ”år” inte var vanliga babyloniska kalenderår utan ”profetiska år” på vardera 360 dagar och därför skall summeras till 2520 dagar;
- 4) att dessa 2520 dagar inte bara avsåg den period Nebukadnessar skulle drabbas av vansinne utan även att de skulle ha en *större* uppfyllelse;
- 5) att *dagar* i denna större uppfyllelse skall räknas som *år*, så att vi får en period på 2520 år; och slutligen
- 6) att dessa 2520 år började när Nebukadnessar, i sitt 18:e regeringsår, ödelade staden Jerusalem.

Inget av dessa sex antaganden kan verifieras eller bekräftas med hjälp av klara uttalanden i Bibeln. De utgör enbart en kedja av gissningar.

Men när det vidare påstås 7) att Nebukadnessars förstöring av Jerusalem inträffade år 607 f Kr, då har vi nått en punkt i tankekedjan som *kan* testas och falsifieras. Detta beror på att kronologin för den nybabyloniska perioden *inte* faller inom området för obevisbara antaganden. Som det kommer att visas i detta och nästföljande kapitel kan längden av den nybabyloniska perioden klart fastställas med hjälp av åtminstone *arton* olika beviskedjor.

I föregående kapitel blev det klarlagt att Sällskapet Vaktornets profetiska tolkning av året 1914 är intimt förknippad med längden av den nybabyloniska perioden. **(1)** Denna period slutade när Babylon intogs av den persiske kungen Cyrus arméer år 539 f Kr, som är ett erkänt och tillförlitligt årtal.

I det första året av sin regering över Babylonien utfärdade Cyrus ett påbud som tillät judarna att återvända till Jerusalem. (2 Krönikeboken 36:22, 23; Esra 1:1-4) Enligt Sällskapet Vaktornets tolkning innebar denna återkomst till Jerusalem slutet på den sjuttioårsperiod som omnämns i Jeremia 25:11, 12; 29:10; Daniel 9:2 och 2 Krönikeboken 36:21.

Om den judiska kvarlevan återvände till Jerusalem år 537 f Kr som Sällskapet vidhåller (2), skulle de sjuttio åren ha börjat 607 f Kr (537+70). Eftersom Sällskapet Vaktornet menar att dessa sjuttio år var en period av *fullständig ödeläggelse* för Juda och Jerusalem, hävdar man att det var år 607 f Kr som Nebukadnessar i sitt 18:e regeringsår ödelade Jerusalem. (2 Kon. 25:8; Jer. 52:12, 29) Denna händelse, säger man, markerade startpunkten för de 2520 åren av hedningarnas tider.

Denna startpunkt är emellertid oförenlig med en lång rad historiska fakta.*

* Det som följer nedan och i nästföljande kapitel innehåller delvis upplysningar av teknisk natur som dokumenteras i detalj i fotnoterna. Detta bidrar till att ge en säker grundval för de dateringar som fastställs. Men det har också blivit nödvändigt därför att det på senare år har getts ut *apologetiska* arbeten i vilka författarna försöker kullkasta de historiska bevisen genom att presentera ”upplysningar” som ytligt sett kan se giltiga och trovärdiga ut och även kan ha ett sken av vetenskaplighet, men som vid närmare påseende visar sig vara grundlösa och bottnar i önsketänkande och ytlig forskning. Några läsare kanske tycker att den tekniska diskussionen är svår att följa. De som känner att de inte behöver alla dessa detaljer kan vända sig direkt till de sammanfattningar som ges i slutet av dessa två kapitel. Dessa sammanfattningar ger en allmän översikt över de bevis som presenterats och de slutsatser de leder till.

A. FORNTIDA HISTORIKER

Fram till senare delen av 1800-talet kunde längden av den nybabyloniska perioden fastställas enbart med hjälp av uppgifter hos forntida grekiska och romerska historiker. Dessa historiker levde hundratals år efter den nybabyloniska perioden och deras påståenden motsäger ofta varandra. (3)

De källor som anses vara mest tillförlitliga är 1) *Berossos* och 2) den kungalista som ofta kallas för *Ptolemaios kanon*, men som ibland, mera korrekt, kallas för *Kungakanon*.

Det kan vara lämpligt att börja den här diskussionen med en kort presentation av dessa två källor. Även om ingen av dem, *i sig själv*, ger avgörande bevis för längden av den nybabyloniska perioden, så är deras vittnesbörd värt att beakta på grund av dessa källors speciella ursprung och kvalitet.

A-1: Berossos

Berossos var en babylonisk präst som var verksam i Babylon under 200-talet f Kr.

Omkring 281 f Kr skrev han en historia om Babylonien på grekiska som är känd under namnet *Babyloniaca* eller *Chaldaica* och som han tillägnade Antiokus I (281 – 260 f Kr), kung i det seleukidiska riket som då inbegrep Babylonien. Berossos övergav senare Babylon och bosatte sig på den grekiska ön Kos, som då tillhörde det ptolemeiska riket med huvudsäte i Egypten. (4)

Tyvärr har Berossos skrifter gått förlorade och allt man känner till om dem kommer från de 22 citat eller parafraaser ur hans arbeten som har bevarats hos andra forntida skribenter, samt 11 uttalanden om Berossos hos klassiska, judiska och kristna skribenter. (5)

De längsta citaten behandlar de nybabyloniska kungarnas regeringslängder och finns i Flavius Josefos arbeten *Against Apion* och *Antiquities of the Jews*, båda skrivna under senare delen av första århundradet e Kr; i Eusebios *Chronicon* (”Krönikan”) och i hans *Præparatio evangelica* (eng. övers. *Preparation for the Gospel*), båda från början av 300-talet e Kr, och i andra sena

arbeten. **(6)** Man vet att Eusebios citerar Berossos indirekt via den grekisk-romerske historikern Cornelius Alexander Polyhistor (första århundradet f Kr).

Även om några forskare har antagit att även Flavius Josefus kände till Berossos bara indirekt via Polyhistor, finns det inga bevis för detta. Andra forskare har dragit slutsatsen att Josefus hade en kopia av Berossos arbete i sin hand, och nyligen har dr. Gregory E. Sterling argumenterat starkt för att Josefus citerade direkt från Berossos arbete. **(7)** Forskare är överens om att de mest tillförlitliga citaten ur Berossos arbete är de som har bevarats av Josefus. **(8)**

Varifrån fick Berossos sina upplysningar om de nybabyloniska kungarna?

Enligt hans egen uppgift översatte han ”många böcker, som hade bevarats med stor omsorg i Babylon och som behandlade en period på mer än 150 000 år.” **(9)** Dessa ”böcker” inbegrep de legendariska kungarna före Floden med deras mycket överdrivna regeringslängder. Hans historia om dynastierna efter Floden och fram till den babyloniske kungen Nabonassar (747-734 f Kr) är också långt ifrån tillförlitlig och innehöll tydligen mycket legendariskt material och överdrivna regentlängder.

Berossos antydde själv att det var omöjligt att presentera en trovärdig historia över Babylonien *före Nabonassar*, eftersom denne kung ”samlade och förstörde uppteckningarna om kungarna före honom för att listan över de kaldeiska kungarna skulle börja med honom själv.” **(10)**

Men trots dessa problem har det också kunnat fastställas att Berossos, när det gällde senare perioder och särskilt den period som intresserar oss här, *den nybabyloniska perioden*, använde sig av de vanligtvis mycket tillförlitliga babyloniska krönikorna, eller liknande källor, och att han noggrant återgav deras innehåll på grekiska. **(11)** De tal han ger för de nybabyloniska kungarnas regeringar stämmer i allt väsentligt överens med de tal som ges av dessa forntida kilskriftskällor.

A-2: Kungakanon

Ptolemaios kanon eller, mera korrekt, *Kungakanon*, är en förteckning över kungar och deras regeringslängder som börjar med Nabonassars regering i Babylon (747–734 f Kr) och fortsätter med de babyloniska, persiska, grekiska, romerska och bysantinska regenterna.

Klaudios Ptolemaios (ca 70–165 e Kr), en framstående grekisk astronom, matematiker och geograf som var verksam i Alexandria i Egypten, hade inkluderat kungalistan i sin bok *Handy Tables*, där den avslutades med den samtida romerske härskaren Antoninus Pius (ca 138–161 e Kr). **(12)** Detta är orsaken till att den har blivit känd som *Ptolemaios kanon*. Det finns emellertid bevis för att kungalistor av detta slag användes långt före Ptolemaios tid.

Skälet till att kungalistan inte kan ha sammanställts av Klaudios Ptolemaios är att en tabell av detta slag var en nödvändig förutsättning för den forskning och de beräkningar som utfördes av babyloniska och grekiska astronomer. Utan listan skulle de inte ha haft möjlighet att datera de astronomiska händelser som enligt deras beräkningar hade inträffat långt tidigare.

Man har hittat gamla fragment av sådana kungalistor skrivna på papyrus. **(13)** Den berömde specialisten på babylonisk astronomi F. X. Kugler drog slutsatsen att den så kallade Ptolemaios kanon ”tydligen hade utarbetats av en eller flera experter på babylonisk astronomi och kronologi och under användning i den alexandriniska skolan framgångsrikt hade klarat noggranna indirekta tester”. **(14)** Dr. Eduard Meyer skrev på liknande sätt om kanon år 1899 och påpekade att ”den

tillhörde astronomernas traditionella kunskapsmaterial och gick i arv från forskare till forskare. *Inte ens Hipparchos [100-talet f Kr] kunde ha klarat sig utan den babyloniska listan". (15)*

Namen der Regenten		Ετη [Jahre]	Επισυν- αγωγή [Summe]
1. Babyl.-Assyrische.	Ναβονασσάρου	ισ (14)	ισ (14)
	Ναδίου	β (2)	ισ (16)
	Χινζήρου και Πάρου	ε (5)	κα (21)
	Ίλουλαίου	ε (5)	κς (26)
	Μαρδοκίμειου	ιβ (12)	λη (38)
	Δαριουθ	ε (5)	μγ (43)
	(άρασίλντα)	β (2)	μς (45)
	Βελίβου	γ (3)	μη (48)
	Αικαμαναδίου	ς (6)	νδ (54)
	Γρηγόριου	α (1)	νε (55)
	Μεσησημορδάκου	δ (4)	νθ (59)
	(άρασίλντα)	η (8)	ξς (67)
	Ισαραδίου	ιγ (13)	π (80)
	Σαοσδουζίνου	κ (20)	ρ (100)
	Κινυλαδίου	κβ (22)	ρβ (122)
	Ναβουκισσάρου	κα (21)	ρμγ (143)
	Ναβουκισσάρου	μγ (43)	ρςς (186)
	Ίλλοαρουδάμου	β (2)	ρπη (188)
	Νηριγασολισσάρου	δ (4)	ρςβ (192)
	Ναβοναδίου	ις (17)	ςθ (209)
2. Persische.	Κύρου	θ (9)	ση (218)
	Καμβύσου	η (8)	ςκς (226)
	Δαρείου πρώτου	λς (36)	ςςβ (262)
	Ξέρξου	κα (21)	ςκγ (283)
	Αρταξέρξου πρώτου	μα (41)	ςκδ (324)
	Δαρείου δευτέρου	ιθ (19)	ςμγ (343)
	Αρταξέρξου δευτέρου	μς (46)	ςκθ (389)
	Όχου	κα (21)	ςι (410)
	Αρσάου	β (2)	ςιβ (412)
	Δαρείου τρίτου	δ (4)	ςις (416)
3. Makedonische (griech.).	Αλέξανδρου Μακεδόνος	η (8)	ςκδ (424)
	Φιλίππου τοῦ μετ' Αλέ- ανδρου τὸν πιστήν	ς (7)	ςλα (431)
	Αλέξανδρου τέτταρτου	ιβ (12)	ςμγ (443)
	Πτολεμαίου Α΄	κ (20)	ςςγ (463)
	Φιλιππίου	λη (38)	ςφα (501)
	Ευσεβίου	κς (25)	ςκςς (526)
	Φιλοπάτορος	ις (17)	ςμγ (543)
	Επιφάνους	κδ (24)	ςςς (567)
	Φιλομήτορος	λς (35)	ςρ (602)
	Ευσεβίου δευτέρου	κθ (29)	ςλα (631)
	Σωτήρος	λς (36)	ςςς (667)
	Μιανύσου νέου	κθ (29)	ςςς (696)
4. Römische.	Κλεοπάτρας	κβ (22)	ςιη (718)
	Αύγουστου	μγ (43)	ςξς (761)
	Τιβέριου	κβ (22)	ςκγ (783)
	Γαίου	δ (4)	ςκς (787)
	Κλαυδίου	ισ (14)	ςκα (801)
	Νέρωνος	ισ (14)	ςκα (815)
	Οκταβιανού	ι (10)	ςκς (825)
	Τίτου	γ (3)	ςκη (828)
	Δομντιανού	ις (15)	ςμγ (843)
	Νέρωνα	α (1)	ςμδ (844)
	Τραιανού	ιθ (19)	ςςγ (863)
	Αδριανού	κα (21)	ςκθ (884)
	Αβίλου Αρτανίνου	κγ (23)	ςκθ (907)

Kungakanon ("Ptolemaios kanon")

Den kungalista Ptolemaios publicerade börjar med Nabonassars regering i Babylon (747–734 f Kr) och slutar med den romerske kejsaren Antoninus Pius (138–161 e Kr). – Ur F. K. Ginzel, *Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie*, vol. I (Leipzig, 1906), s. 139.

Detta är orsaken till att Professor Otto Neugebauer kallade "Ptolemaios kanon" för en *felbeteckning*:

"Det är en felbeteckning att kalla sådana kronologiska tabeller för 'Ptolemaios kanon'. Ptolemaios 'Almagest' innehöll aldrig en sådan kanon (trots att påståenden om det motsatta ofta görs i modern litteratur). Men vi vet att en βασιλεῶν χρονολογία [kungakronika] hade tagits med i hans 'Handy Tables' . . . Å andra sidan finns det ingen anledning att tro att det inte fanns kungakanon för astronomiska syften långt före Ptolemaios." (16)

Kungakanon, eller kungalistan, användes därför i århundraden före Klaudios Ptolemaios. Den gick i arv och uppdaterades från den ena generationen av forskare till nästa.

Det bör observeras att kanon inte bara presenterar en fortlöpande lista över kungar och deras regeringar. I en separat kolumn finns det en *fortlöpande summering* av de enskilda individernas regeringar hela vägen från den förste kungen, Nabonassar, till slutet av listan. Detta system ger en extra kontroll av de enskilda regeringslängderna och utgör en garanti för att dessa har blivit korrekt avskrivna från den ene forskaren till den näste. (Se bilden av "Kungakanon" ovan.)

Varifrån fick de(n) som sammanställde listan över kungarna i Kungakanon sina uppgifter? Den hade tydligen sammanställts med hjälp av babyloniska källor av samma slag som de Berossos använde. Friedrich Schmidtke förklarar:

"När det gäller beroendet av källorna har Ptol[emaios] kanon säkert i stor utsträckning hämtat sitt stoff ur den Bab[yloniska] Krön[ikan]. Detta framgår klart av det karakteristiska ἀβασίλευτα ἐτη [år av interregnum] 688-681, vilket även återfinns i krönikan (III, 28), medan kungalistan A ersätter det med Sanherib på detta ställe, liksom även i fallet med de två ἀβασίλευτα ἐτη 704-703. Ptol. kanon återger här liksom krönikan den babyloniska traditionen, vilken inte erkände Sanherib som den legitime kungen eftersom han hade plundrat och förstört Babylon." (17)

Det finns också en del bevis för att Kungakanon inte bara speglar babyloniska krönikor utan också forntida babyloniska kungalistor som sammanställts av babyloniska skrivare. Forskare har därför dragit slutsatsen att den var baserad på babyloniska krönikor och kungalistor, troligen via indirekta källor, *men uppenbarligen oberoende av Berossos*. (18) Detta är en mycket viktig slutsats eftersom de regeringsår som ges i kanon för de nybabyloniska kungarna i allt väsentligt överensstämmer med Berossos uppgifter.

Vi har alltså två sinsemellan oberoende vittnen till de nybabyloniska regeringslängder som angavs i de nybabyloniska krönikorna, och även om dessa krönikor bara delvis har bevarats på de kilskriftstavlor som har påträffats, har de nybabyloniska kungarnas regeringslängder i allt väsentligt förmedlats till oss korrekt via Berossos och Kungakanon. (19)

**TABELL 1: DE NYBABYLONISKA KUNGARNAS
REGERINGAR ENLIGT BEROSSOS OCH KUNGAKANON**

KUNG	BEROSSOS	KUNGAKANON	F KR
Nabopolassar	21 år	21 år	625-605
Nebukadnessar	43 år	43 år	604-562
Evil-Merodak	2 år	2 år	561-560
Neriglissar	4 år	4 år	559-556
Labashi-Marduk	9 mån.	—	556
Nabonid	17 år	17 år	555-539

Kungakanon utelämnar Labashi-Marduk eftersom den alltid räknar bara *hela* år. Labashi-Marduks korta regering på bara några få månader inföll helt och hållet under samma år som Neriglissars fjärde och sista år (vilket även var Nabonids tillträdesår). **(20)** Kungakanon kunde därför utelämna honom.

Om dessa listor är riktiga skulle Nebukadnessars första regeringsår ha varit 604/03 f Kr och hans 18:e regeringsår, då han ödelade Jerusalem, ha varit 587/86 f Kr, inte 607 som Sällskapet Vaktornets kronologi visar.

Men även om dessa listor ger en korrekt framställning av de regeringslängder som gavs i de ursprungliga nybabyloniska krönikorna, hur kan vi veta om de kronologiska uppgifter som gavs i dessa krönikor är tillförlitliga? Och hur kan dessa kungars regeringslängder förvandlas till en ”absolut kronologi”? **(21)**

B. KILSKRIFTSDOKUMENTEN*

I dag behöver historiker varken Berossos eller Kungakanon för att kunna fastställa längden på den nybabyloniska perioden. Dess längd kan med säkerhet fastställas på många andra sätt tack vare den oerhörda mängd av kilskriftsdokument* som har påträffats från denna period.

* Ordet ”kilskrift” syftar på den spetsformiga skrift som användes på dessa gamla lertavlor. Tecknen trycktes in på fuktig lera med ett skrivstift med vinklad spets, en s k *stylus*, ofta gjord av vass.

Det är ett anmärkningsvärt faktum att fler kilskriftstexter har påträffats från den nybabyloniska perioden än från någon annan förkristen period. Det rör sig om *flera tiotusentals* texter. De består huvudsakligen av affärstexter (verifikationer), administrativa texter och juridiska dokument, men även av historiska dokument som krönikor och kungainskrifter.

Allra viktigast är upptäckten av *astronomiska* kilskriftsdokument som innehåller beskrivningar av daterade observationer av månen och planeterna från perioden. Det mesta av detta material är skrivet på det akkadiska språket och har grävts fram i Mesopotamien sedan mitten av 1800-talet.

Den första gruppen av dokument som är av intresse för oss består av krönikor, kungalistor och kungainskrifter.

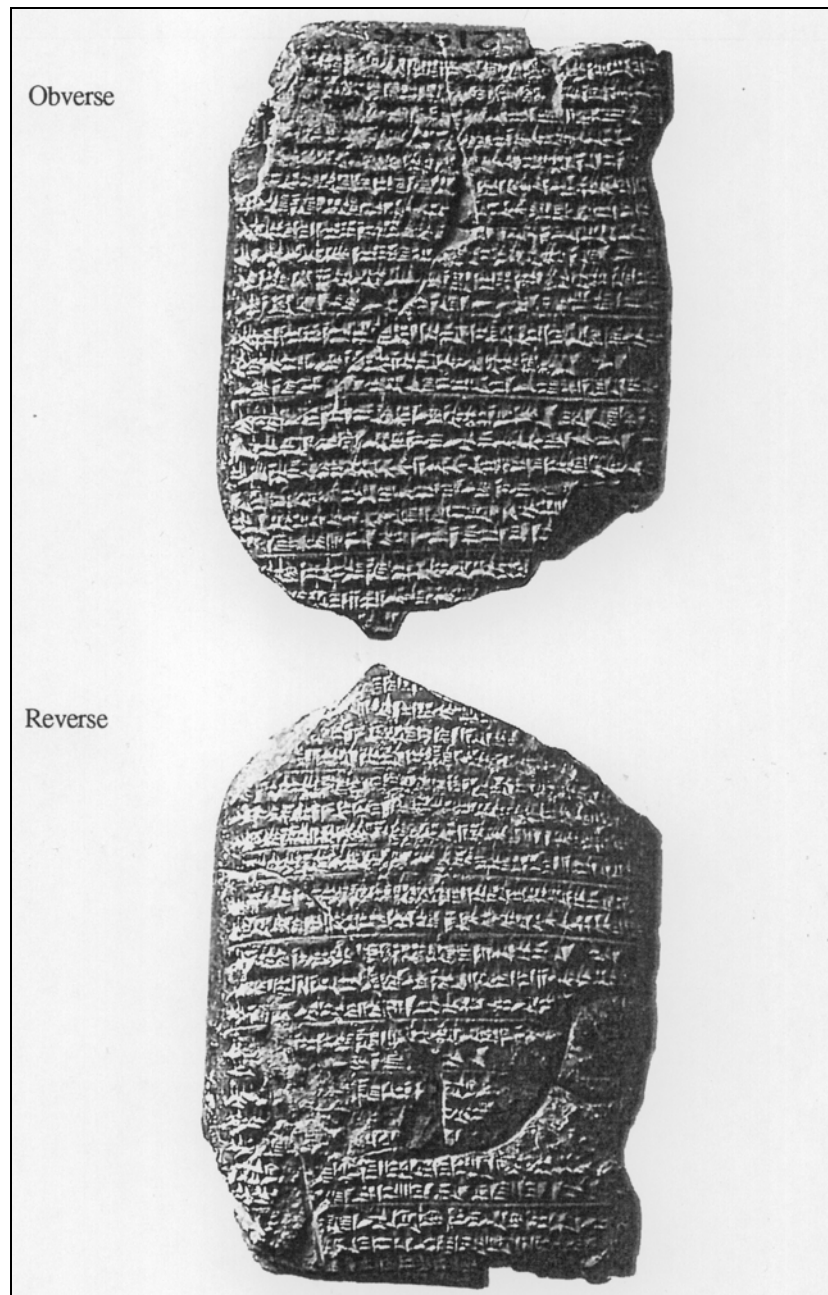
B-1: Krönikor, kungalistor och kungainskrifter

a) Nybabyloniska krönikor

En krönika är en uppteckning av fortlöpande händelser i ett lands eller en stads historia. Flera kilskriftskrönikor har påträffats som täcker vissa delar av den nybabyloniska historien. Alla förvaras på British Museum i London. De flesta är troligen kopior av (eller utdrag ur) original som skrevs ned samtidigt med händelserna. **(22)**

Professor D. J. Wisemans översättning av dessa krönikor publicerades 1961. (Se fotnot 22.) En nyare översättning av A. Kirk Grayson publicerades 1975 tillsammans med flera andra krönikor i arbetet *Assyrian and Babylonian Chronicles*. **(23)** Grayson indelar de babyloniska krönikorna i

två grupper av vilka den första, "Neo-Babylonian Chronicle Series", innehåller krönikorna 1–7. *Krönika 1* (B.M. 92502) börjar med Nabonassars regering i Babylon (747–734 f Kr) och slutar med Shamash-shuma-ukins tillträdesår (668 f Kr). *Krönikorna 2–7* börjar med Nabopolassars tillträdesår (626 f Kr) och fortsätter fram till början av Cyrus regering (538 f Kr).

Den babyloniska krönikan BM 21946

Denna krönika omfattar perioden från Nabopolassars 21:a år (605/04 f Kr) till Nebukadnessars 10:e år (595/94 f Kr). Fotot används med tillstånd av D. J. Wiseman (ur hans *Nebuchadrezzar and Babylon*, Oxford 1985, Plate VI).

Vad innehåller dessa "krönikor"? Hur tillförlitliga är de? Grayson förklarar:

”Berättelsen är indelad i paragrafer där varje regeringsår vanligen ägnas en paragraf. Texten berör enbart saker som har anknytning till Babylonien och särskilt dess kung, och händelserna, som nästan uteslutande är av politisk eller militär karaktär, återges på ett objektivt, kortfattat och torrt sätt.” (24)

De flesta av dessa krönikor är ofullständiga. De delar av de nybabyloniska krönikorna 2–7 som finns bevarade täcker följande regeringsår:

TABELL 2: BEVARADE DELAR AV DE NYBABYLONISKA KRÖNIKORNA 2 – 7

KRÖNIKA NR:	REGENT:	ÅR SOM TÄCKS:
Nr. 2: B.M. 25127	Nabopolassar	tillträdesår – 3
3: B.M. 21901	Nabopolassar	10 – 17
4: B.M. 22047	Nabopolassar	18 – 20
5: B.M. 21946	Nabopolassar	– 21
5: B.M. 21946	Nebuchadnessar	tillträdesår – 10
6: B.M. 25124	Neriglissar	3
7: B.M. 35382	Nabonid	1 – 11
7: B.M. 35382	Nabonid	17

Den nybabyloniska perioden (625–539 f Kr) omspanner totalt 87 regeringsår. Som framgår av tabellen ovan täcks mindre än hälften av dessa år av de delar av krönikorna som finns bevarade. Men dessa delar ger oss ändå viktiga upplysningar.

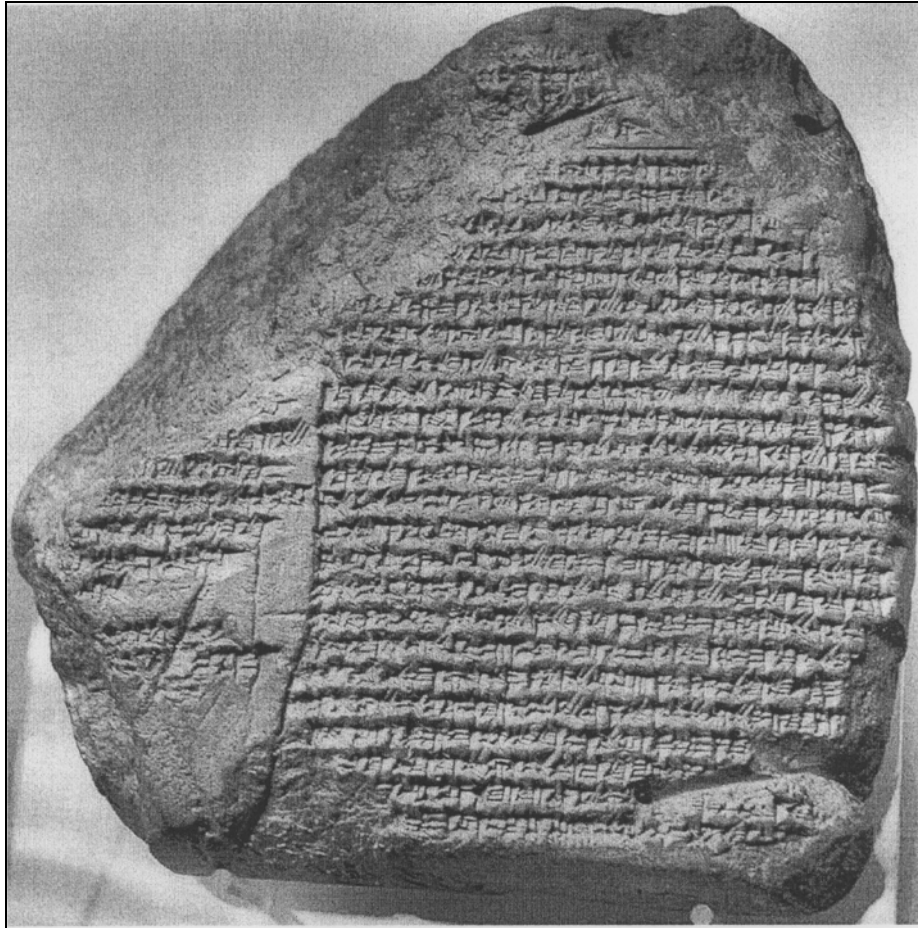
Krönika 5 (B.M. 21946) visar att Nabopolassar regerade 21 år i Babylon och att hans son Nebukadnessar efterträdde honom. Denna del av texten säger:

”I 21 år regerade Nabopolassar i Babylon. På den åttonde dagen i månaden Ab dog han. I månaden Elul återvände Nebukadnessar (II) till Babylon och på första dagen i månaden Elul besteg han den kungliga tronen i Babylon.” (25)

Den sista krönikan (B.M. 35382), den berömda *Nabonidkrönikan*, täcker Nabonids regering men är tyvärr skadad. Den del som omfattar tiden från hans 12:e till hans sista regeringsår saknas, och det parti som ursprungligen innehöll orden för ”sjuttonde året” är också skadat. (26)

Men andra upplysningar i krönikan bekräftar att en regering på 17 år för Nabonid måste vara korrekt. I Nabonids 6:e år, säger krönikan, besegrade Cyrus, kung i Anshan, Astyages, Mediens kung, och intog Ekbatana, Mediens huvudstad. (27) Om Nabonid regerade i 17 år och om han avsattes av Cyrus år 539 f Kr, måste hans första år ha varit 555/54 f Kr och hans 6:e år, då Cyrus erövrade Medien, måste ha varit 550/49 f Kr.

Sällskapet Vaktornet håller faktiskt med om dessa dateringar. Skälet är att den sekulära grundvalen för dess kronologi, 539 f Kr som årtalet för Babylons fall, är nära förknippat med Cyrus regering. Den grekiske historikern Herodotos (400-talet f Kr) förklarar att Cyrus totala regering var 29 år. (28) Eftersom Cyrus dog 530 f Kr, i det 9:e året av sin regering över Babylonien, måste hans första år som kung i Anshan ha varit ca 559 f Kr, eller omkring tre år innan Nabonid tillträdde tronen i Babylon.

Nabonidkrönikan (B.M. 35382) Baksidan med berättelsen
om Babylons fall. – Foto med tillstånd av British Museum.

Antag nu att 20 år måste adderas till den nybabyloniska perioden, vilket krävs om Jerusalems förstörelse skall kunna dateras till 607 i stället för 587 f Kr, och att vi lägger dessa 20 år till Nabonids regering, så att den blir 37 år i stället för 17. Då måste hans första regeringsår ha varit 575/74 f Kr i stället för 555/54. Nabonids 6:e år, då Astyages besegrades av Cyrus, måste då flyttas tillbaka från 550/49 till 570/69 f Kr.

Men dessa dateringar är omöjliga, eftersom Cyrus inte kom till makten i Anshan förrän ca 559 f Kr som det visades ovan. Han kan naturligtvis inte ha besegrat Astyages tio år innan han kom till makten! Det är därför som även Sällskapet Vaktornet – fullt korrekt – daterar denna seger över Astyages till 550 f Kr och därigenom indirekt medger att Nabonids regeringstid var 17 år, som både nutida historiker och forntida klassiska skribenter säger. **(29)**

Även om de delar av krönikorna som har påträffats inte tillhandahåller en fullständig kronologi över den nybabyloniska perioden, så stämmer de upplysningar de innehåller med de siffror som Berossos och Kungakanon ger för de nybabyloniska kungarnas regeringar. Eftersom de bevis som tidigare presenterats ger starka belägg för att *båda* dessa källor fick sina uppgifter från de babyloniska krönikorna *oberoende* av varandra, och eftersom deras siffror för de nybabyloniska kungarna *stämmer överens* med varandra, är det logiskt att dra slutsatsen att de kronologiska uppgifter dessa krönikor ursprungligen, i sitt kompletta skick, innehöll har bevarats oförändrade via Berossos och Kungakanon.

Men även om vi går med på detta, hur kan vi veta att de upplysningar som dessa krönikor ger är tillförlitliga?

Dr A. K. Grayson, en välkänd auktoritet på de assyriska och nybabyloniska krönikorna, drar slutsatsen:

Vi kan därför vara säkra på att de tal som dessa krönikor ger för de nybabyloniska kungarnas regeringstider – tal som har bevarats fram till våra dagar via Berossos och Kungakanon – återger de faktiska regeringstiderna för dessa kungar. Denna slutsats kommer vi att finna bekräftad gång på gång under den fortsatta diskussionen.

En *kungalista* är en förteckning över kungar och deras regeringstider, liknande den tidigare beskrivna *Kungakanon*. Även om ett antal kilskriftstavlor med kungalistor har grävts fram från både Assyrien och Babylonien är det bara en av dem, *Uruks kungalista*, som inbegriper de nybabyloniska kungarna.

Uruks kungalista (W 20030, 105)

Till vänster J. van Dijks kopia av listan i *UVB* 18 (Berlin 1962), tavla 28a. Till höger visas en transkription av texten av A. K. Gravson i *RLA* VI (1980), s. 97. Se noterna 33 och 34 nedan.

Tyvärr är listan svårt skadad och vissa delar saknas. Trots detta har den definitivt ett historiskt värde, vilket kommer att visas i det följande.

Framsidan ("Obverse") täcker perioden från Kandalanu till och med Darius I (647–486 f Kr) och baksidan ("Reverse") omfattar tiden från Darius III till och med Seleukos II (335–226 f Kr). Den sammanställdes tydligen från äldre källor någon tid efter Seleukos II:s regering.

Uruks kungalista påträffades under utgrävningar i Uruk (det moderna Warka i södra Iraq) åren 1959-1960 tillsammans med omkring 1000 andra kilskriftstexter (mest ekonomiska texter) från olika perioder. **(33)** De bevarade delarna av framsidan, som inbegriper den nybabyloniska perioden, ger följande upplysningar (delar som är skadade eller saknas anges med citationstecken eller parenteser): **(34)**

URUKS KUNGALISTA (DEL AV FRAMSIDAN)

21 år	K(anda)lanu
1 år	Sin-shum-lishir och Sin-shar-ishkun
21 år	Nabopolassar
43 (å)r	Nebukadnessar
2 (å)r	Amel-Marduk
'3' (år) 8 månader	Neriglissar
(...) 3 månader	Labashi-Marduk
'17[?]' (år)	Nabonid

Som man kan se överstämmer namnen på kungarna, deras ordningsföljd och de siffror som är oskadade med både Berossos och Kungakanons siffror: Nabopolassar 21 år, Nebukadnessar 43 år, Amel-Marduk (Evil-Merodak) 2 år. Den enda avvikelserna är Labashi-Marduks regering, som får 3 månader mot Berossos 9 månader. Den lägre siffran är utan tvekan den som ligger närmast sanningen, vilket framgår av en jämförelse med de ekonomiska dokumenten. **(35)**

I motsats till Kungakanon, som bara ger *hela* år, ger Uruks kungalista både år och månader för Neriglissars och Labashi-Marduks regeringar. De skadade siffrorna för Neriglissar och Nabonid kan rekonstrueras till "'3' [år] 8 månader" respektive "'17?' [år]". Även de ekonomiska texterna visar att Neriglissars regering varade i 3 år och 8 månader (från augusti 560 till april 556 f Kr). **(36)**

Vi finner alltså, återigen, att Berossos och Kungakanons regeringslängder bekräftas av ett forntida dokument, Uruks kungalista. Det bör naturligtvis medges att listan sammanställdes (från äldre dokument) mer än 300 år efter den nybabyloniska erans slut. Avskrivningsfel kan därför inte uteslutas.

Det är därför viktigt att ställa frågan: Finns det inga historiska uppteckningar bevarade *från den nybabyloniska eran själv*, dvs. texter som nedteknades under den nybabyloniska eran och som har påträffats i original? Det finns det, och vi skall nu övergå till att presentera dessa *samtida* dokument.

c) Kungainskrifter

Kungainskrifter av olika slag (byggnadsinskrifter, votivinskrifter, annaler eller årsberättelser, mm) har påträffats i stora mängder både från Assyrien och Babylonien.

År 1912 publicerades de då kända nybabyloniska kungainskrifterna i översättning till tyska av Stephen Langdon. **(37)** Men sedan dess har många nya inskrifter från denna period grävt fram. En ny översättning av alla kungainskrifter från den nybabyloniska perioden började därför förberedas för publicering av Paul-Richard Berger. **(38)**

Detta visade sig vara en enorm uppgift. Berger beräknade att omkring 1300 kungainskrifter vid den tiden (1973) hade påträffats från den nybabyloniska perioden, av vilka en tredjedel var oskadda. De flesta tillhör Nabopolassars och Nebukadnessars regeringar. **(39)**

För den kronologi som vi undersöker här är tre av inskrifterna av speciellt värde. De är alla originaldokument från Nabonids regering. **(40)** Hur kan de vara till hjälp för att fastställa den korrekta tidpunkten för Jerusalems förstörelse?

Vi har sett att Sällskapet Vaktornet i sitt försvar för året 607 f Kr ifrågasätter både Berossos och Kungakanons tillförlitlighet och påstår att deras uppgifter om längden av den nybabyloniska perioden är 20 år för kort. Den första av de kungainskrifter som skall behandlas här och som har fått beteckningen *Nabonidus No. 18* bekräftar den 17-åriga regeringstid som dessa gamla källor tilldelar kung Nabonid.

Den andra kilskriftstavlan, *Nabonidus No. 8*, fastställer klart den sammanlagda längden av alla de nybabyloniska kungarnas regeringar fram till Nabonid och gör det möjligt för oss att få veta både begynnelseåret för Nebukadnessars regering och det år då han ödelade Jerusalem.

Den tredje tavlan, *Nabonidus No. 24*, anger regeringslängderna för alla nybabyloniska kungar, från den förste, Nabopolassar, och fram till den sista härskarens, Nabonids, 9:e regeringsår. **(41)**

Följande detaljer ges i var och en av de tre kilskriftstavlorna.

(1) *Nabon. No. 18* är en cylinderformad lertavla från Nabonids regering. Regeringsåret är inte angivet, men inskriftens innehåll hjälper oss att ge en exakt datering av inskriften. Det berättas i texten att Nabonid, för att uppfylla månguden Sins önskemål, överlämnade sin dotter En-nigaldi-Nanna åt denne gud som prästinna i Sins tempel i Ur.

Det viktiga här är att *en månförmörkelse* som inträffade i morgonväkten den 13 Ulûlu låg bakom detta beslut. Ulûlu, den sjätte månaden i den babyloniska kalendern, motsvarade delar av augusti och september (eller, ibland, delar av september och oktober) i vår kalender. Inskriften förklarar uttryckligen att månen ”gick ned medan den var förmörkad”, dvs. förmörkelsen började före och slutade efter soluppgången. **(42)** Förmörkelsens slut kunde därför inte ses från Babylon.

Vilken betydelse har nu detta?

När vi har tillräckligt många detaljer om en månförmörkelse och det är känt att förmörkelsen inträffade inom ett visst område under en viss begränsad tidsperiod i det flydda, då är de astronomiska rörelserna så exakta att tidpunkten för en speciell förmörkelse inom ett särskilt område kan avgöras med exakthet. Eftersom detaljerna här möter detta krav kan man fråga: När under Nabonids regering inträffade den förmörkelse som beskrivs på denna gamla tavla?

År 1949 undersökte Hildegard Lewy månförmörkelsen och drog den slutsatsen att en sådan förmörkelse inträffade bara en gång under Nabonids regering, nämligen den som inträffade den 26 september år 554 f Kr (julianska kalendern). (43) Förmörkelsen började strax före kl. 03:00 på morgonen och varade i omkring tre timmar. Om Nabonid regerade i 17 år och hans första regeringsår var 555/54 f Kr, vilket krävs om hans sista regeringsår var 539/38, så måste överlämnandet av Nabonids dotter ha inträffat i hans andra regeringsår (554/53 f Kr).

En märklig bekräftelse av detta kom i dagen tjugo år senare, när W. G. Lambert publicerade sin översättning av fyra fragment av en inskrift från Nabonids regering som han kallade för *The Royal Chronicle* (Kungakronikan). Inskriften upplyser om att överlämnandet av Nabonids dotter ägde rum kort före hans tredje regeringsår, dvs. i hans andra, precis som Lewy hade kommit fram till. (44)

Månförmörkelsen den 13 Ulûlu fastställer alltså klart Nabonids andra regeringsår till 554/53 f Kr och hans första år till 555/54. Berossos och Kungakanons uppgifter om att Nabonid regerade i 17 år får alltså en mycket stark bekräftelse. (45)

(2) *Nabon. No. 8*, eller *Hillah-stelen*, upptäcktes i slutet av 1800-talet i närheten av Hillah, en stad drygt 6 kilometer sydost om Babylons ruiner. (46)

Denna kungainskrift ”innehåller en rapport om Nabonids tillträdesår och början av hans första regeringsår”, och av innehållet framgår det att den måste ha skrivits vid mitten av hans första regeringsår (på hösten 555 f Kr). (47)

Enbart den information som finns på denna stele hjälper oss att fastställa *den totala längden av perioden från Nabopolassar till början av Nabonids regering*. På vilket sätt gör den det?

I flera av sina kungainskrifter (nr 1, 8, 24 och 25 i Tadmors förteckning) berättar Nabonid att han i sitt *tillträdesår* hade en dröm, i vilken gudarna Marduk och Sin befallde honom att återuppbygga *Éhulhul*, månguden Sins tempel i Harran. I samband med detta ger oss den text vi håller på att granska (*Nabon. No. 8*) en mycket intressant upplysning:

”(Beträffande) Harran (och) Éhulhul, som hade legat i ruiner i 54 år på grund av att de hade ödelagts av mederna (vilka) förstörde helgedomarna, närmade sig med gudarnas bifall tiden för försoning, 54 år, då Sin skulle återvända till sin plats. När han återvände till sin plats kom Sin, tiarans herre, ihåg sitt upphöjda säte, och (beträffande) alla de gudar som lämnade hans plats för tillbedjan tillsammans med honom var det Marduk, gudarnas konung, som befallde att de skulle församlas.” (48)

Den tidpunkt då templet Éhulhul i Harran ödelades av mederna är känd för oss genom två andra tillförlitliga källor, nämligen:

Den babyloniska *Krönika 3* (B.M. 21901) och Harraninskriften *Nabon. H I, B*, även känd som *Adad-Guppi'-stelen* (*Nabon. No. 24* i Tadmors förteckning). Krönikan säger att i Nabopolassars ”sextonde år”, i månaden Marheshwan (som motsvarar delar av oktober och november), ”samlade Umman-manda (mederna), [vilka] hade kommit [för att hjäl]pa kungen av Akkad, sina arméer och marscherade till Harran [mot Ashur-uball]it (II), som hade tillträtt tronen i Assyrien. ... Kungen av Akkad nådde Harran och [...] han intog staden. Han förde bort det väldiga bytet från staden och templet.” (49) *Adad-guppi'-stelen* ger samma upplysningar:

”Eftersom Sin, gudarnas kung, i Nabopolassars, Babylons konungs, 16:e år blev vred på sin stad och sitt tempel och for upp till himlen – blev staden med dess invånare förvandlad till ruiner.” (50)

Det är alltså tydligt att Nabonid räknar de ”femtiofyra åren” från Nabopolassars 16:e år och fram till början av sin egen regering, då gudarna befallde honom att återuppbygga templet. (51)

Detta stämmer utmärkt med de regeringstider Berossos och Kungakanon ger de nybabyloniska kungarna. Eftersom Nabopolassar regerade i 21 år, återstod det 5 år från hans 16:e regeringsår till slutet av hans regering. Sedan regerade Nebukadnessar 43 år, Evil-Merodak 2 år och Neriglissar 4 år innan Nabonid kom till makten.

När vi summerar dessa regeringstider (5+43+2+4) får vi 54 år – precis som Nabonid säger på sin stele.

Om Nabonids 1:a regeringsår var 555/54 f Kr som ovan har fastställts, måste Nabopolassars 16:e regeringsår ha varit 610/09, hans första regeringsår 625/24 och hans 21:a och sista regeringsår 605/04 f Kr. Nebukadnessars första regeringsår var då 604/03 och hans 18:e regeringsår, då han ödelade Jerusalem, 587/86 f Kr – inte 607 f Kr. Dessa tidpunkter stämmer fullständigt med de tidpunkter som erhålls med hjälp av Berossos och Kungakanons uppgifter.

Vi kan alltså enbart med hjälp av denna stele kronologiskt fastställa den sammanlagda längden på de nybabyloniska kungarnas regeringar före Nabonid. Bevisstyrkan i detta dokument kan inte nog betonas, eftersom vi har att göra med ett vittnesbörd från det nybabyloniska rikets egen tid!

Adad-guppi'-inskriften (Nabon. No. 24)

Stele H 1, B, upptäckt i Harran 1956. Bilden visar den brutna reliefen och delar av kol. I och II. – Ur C. J. Gadd, ”The Harran Inscriptions of Nabonidus,” *Anatolian Studies*, vol. VIII, 1958.

(3) *Nabon. No. 24*, även känd som *Adad-guppi'-inskriften*, existerar i två kopior. Den första upptäcktes 1906 av H. Pognon vid Eski Harran i sydöstra Turkiet, i ruinerna av den forntida staden Harran (känd på Abrahams tid som Haran). Denna stele, som förvaras på arkeologiska museet i Ankara i Turkiet, är en gravinskrift som tydligen avfattades av Nabonid för sin mor, Adad-guppi'.

Texten innehåller inte bara en kortfattad biografi över Nabonids mor från den assyriske kungen Assurbanipals tid och fram till Nabonids 9:e regeringsår (då hon dog), utan anger också längden på var och en av de nybabyloniska kungarnas regeringar utom, naturligtvis, Nabonids, eftersom han fortfarande levde. Tyvärr är texten med regeringslängderna i den första kopian skadad, och de enda läsbara *siffrorna* är 43 år för Nebukadnessars regering och 4 år för Neriglissars regering. (52)

År 1956 upptäckte emellertid dr D. S. Rice tre andra stelar i Harran från Nabonids regering, *av vilka en bar en inskrift som var identisk med inskriften på den stela som hade påträffats 1906!* Lyckligtvis är de textavsnitt på denna nyare stela som innehåller de kronologiska upplysningarna *oskadade!* Det första av dessa textavsnitt lyder på följande sätt:

”Från Assurbanipals, Assyriens konungs, 20:e år, då jag föddes, till Assurbanipals 42:a år, hans son Assur-etil-ilis 3:e år, Nabopolassars 21:a år, Nebukadnessars 43:e år, Evil-Merodaks 2:a år, Neriglissars 4:e år, under (alla) dessa 95 år fortsatte jag att söka efter den store gudomen Sins helgedom, kung över himlens och underjordens gudar. Han såg lyckligt på mig (för) mina goda gärningar. Han hörde mina böner och samtyckte till mina ord, (och) hans hjärtas raseri lugnade sig.” (53)

Det bör observeras att de första två kungarna, Assurbanipal och hans son Assur-etil-ili, var *assyriska* kungar, medan de följande kungarna var *nybabyloniska* kungar. Detta visar att Adad-guppi’ först levde under assyriskt styre men att hon sedan, i samband med Nabopolassars revolt och befrielse av Babylonien från det assyriska oket, underställdes babyloniskt styre. (54) Nabonids mor blev över hundra år gammal, och senare i texten ges en fullständig summering av hennes långa liv:

”Från Assurbanipals, Assyriens konungs, tid, till det 9:e året av Nabonid, *Babylons konung*, (min) son, min avkomma, gjorde Sin, gudarnas konung, så att jag fick leva etthundrafyra goda år i den vördnad som han hade lagt i mitt hjärta.” (55)

Denna drottning dog i Nabonids 9:e år, och sorgen efter den avlidna kungamodern beskrivs i sista spalten av inskriften. Intressant nog ges samma upplysning även i Nabonidkrönikan (B.M. 35382):

”Nionde året: ... På femte dagen i månaden Nisan dog kungamodern i Dur-karashu, som (ligger vid) stranden av Eufrat ovanför Sippar.” (56)

Alla nybabyloniska regeringsår finns angivna på denna kungainskrift, från Nabopolassar till Nabonids 9:e år, och dessa regeringslängder är i full överensstämmelse med Kungakanon. Detta är ett faktum av största betydelse, eftersom bekräftelsen kommer från ett samtida dokument och *från ett vittne som levde samtidigt med alla dessa nybabyloniska kungar och var nära förbundet med dem alla!* (57) Det mest slående är överensstämmelsen mellan *alla* de olika historiska kilskriftsdokumenterna.

Resultaten av vår undersökning av de nybabyloniska historiska dokumenten sammanfattas i följande tabell:

*TABELL 3: DE NYBABYLONISKA REGERINGSTIDERNA
ENLIGT DE HISTORISKA KILSKRIFTSdokUMENTEN*

REGENT	DE NYBABYL. KRÖNIKORNA	URUKS KUNGALISTA	KUNGA- INSKRIFTERNA	ÅR F KR
Nabopolassar	21 år	21 år	21 år	625-605
Nebukadnessar	43 år*	43 år	43 år	604-562

Evil-Merodak	2 år*	2 år	2 år	561-560
Neriglissar	4 år*	'3' (år)+8 mån.	4 år	559-556
Labashi-Marduk	några mån.*	3 mån.	–	556
Nabonid	'17 år'	'17?' (år)	17 år	555-539

* Dessa siffror i *krönikorna* har bevarats endast via Berossos och/eller Kungakanon. Se diskussionen.

Som framgår av tabellen har den av historieforskarna allmänt vedertagna kronologin för det nybabyloniska riket mycket starkt stöd i de forntida kilskriftstexterna, av vilka några har bevarats från det nybabyloniska rikets egen tid. Tre olika beviskedjor till stöd för denna kronologi ges av dessa källor:

(1) Även om viktiga delar av *de nybabyloniska krönikorna* saknas och några siffror i *Uruks kungalista* är delvis skadade, ger det *samlade* vittnesbördet från dessa dokument starkt stöd åt *Berossos* och *Kungakanons* nybabyloniska kronologier, vilka i själva verket – oberoende av varandra – hade baserats på nybabyloniska krönikor och kungalistor.

(2) Kungainskriften *Nabon. No. 18* och *Kungakrönikan* fixerar Nabonids 2:a regeringsår astronomiskt till 554/53 f Kr. Hela längden av den nybabyloniska perioden före Nabonid ges av *Nabon. No. 8*, som visar att den tid som hade gått från Nabopolassars 16:e år till Nabonids tillträdesår var 54 år. Stelen fixerar alltså Nabopolassars 16:e år till 610/09 och hans första år till 625/24 f Kr. Dessa tre inskrifter fastställer alltså längden av hela den nybabyloniska perioden.

(3) Adad-guppi'-inskriften anger längden av alla nybabyloniska kungars regeringar (utom Labashi-Marduks korta regering på några månader, som vi därför kan bortse från), från Nabopolassar och fram till Nabonids 9:e år. Eftersom Sällskapet Vaktornet indirekt accepterar att Nabonid regerade 17 år, kullkastar denna stele i sig själv året 607 f Kr som tidpunkten för Jerusalems ödeläggelse.

De babyloniska krönikorna, Uruks kungalista och kungainskrifterna fastställer alltså längden på hela den nybabyloniska perioden. *Och ändå är detta bara en början.* Det återstår fortfarande att introducera de starkaste beviskedjorna till stöd för den kronologi som presenteras i tabellen ovan. Dessa ytterligare beviskedjor kommer att fastställa de historiska fakta i denna sak bortom varje rimligt tvivel.

B-2: Ekonomiska, administrativa och juridiska dokument

Hundratusentals kilskriftstavlur har grävts fram i Mesopotamien sedan mitten av 1800-talet. Det stora flertalet av dessa texter är ekonomiska, administrativa och privata juridiska dokument, som till exempel skuldsedlar, kontrakt (för försäljning, arrendering eller gåva av åkrar, hus och annan egendom, eller för inhyrning av slavar och boskap), och rättegångsprotokoll.

Dessa texter är i stor utsträckning *daterade* precis som nutida affärsbrev, kontrakt, kvitton och andra verifikationer. Dateringen anges med *månad, dag och den regerande kungens regeringsår*. Som exempel återges här en text angående ceremoniellt salt från arkiven i Eannas tempel i Uruk, daterad till Awel-Marduks första regeringsår (Bibelns Evil-Merodak, 2 Kon. 25:27-30, på akkadiska skrivet Amel-Marduk, men m efter vokal uttalades w):

”Ina-sillâ har fört med sig en och en halv talenter salt, det regelbundna *sattukku* offret i månaden Simanu för guden Usur-amassu. Månaden Simanu, sjätte dagen, Amel-Marduks, Babylons konungs, första år.” (58)

Tiotusentals sådana daterade texter har grävts fram från den nybabyloniska perioden. Enligt den välkände ryske assyriologen M. A. Dandamaev hade *mer än tiotusen* sådana texter publicerats fram till 1991. (59) Många andra texter har översatts och publicerats sedan dess, men de flesta är fortfarande opublicerade. Professor D. J. Wiseman, en annan ledande assyriolog, uppskattar att ”det finns troligen omkring 50 000 publicerade och opublicerade texter från perioden 627-539” f Kr. (60)

Det finns alltså mängder av daterade lertavlor *från varje år under hela den nybabyloniska perioden!* Dr Wisemans uppskattning ger ett genomsnitt på nästan 600 daterade texter från vart och ett av de 87 åren från och med Nabopolassars till och med Nabonids regeringar.

Det är sant att många av dessa texter är skadade eller fragmentariska och att dateringarna ofta är oläsliga eller saknas helt. Dessutom är texterna inte jämt utspridda över perioden eftersom antalet gradvis ökar och kulminerar under Nabonids regering.

Men trots detta täcks *varje enskilt år under hela perioden* av många, ofta hundratals tavlor som kan dateras.

Tack vare detta överflöd av daterade texter kan moderna forskare inte bara fastställa längden av varje kungs regering, utan också *den tid på året då varje regimväxling inträffade*, ibland nästan på dagen!

De sista två texterna från Neriglissars regering är t ex daterade I/2/4 and I?/6/4 (dvs. månad I, dag 2 respektive dag 6, år 4, vilket motsvarar den 12 och 16 april 556 f Kr enligt den julianska kalendern), och den tidigaste texten från hans son och efterträdare Labashi-Marduks regering är daterad I/23/0 (3 maj 556). (61) Den sista texten från Nabonids regering är daterad VII/17/17 (13 oktober 539 f Kr), eller dagen efter Babylons fall (som dateras till VII/16/17 i *Nabonidkrönikan*). Skälet till en dags överlappning är lätt att förklara:

”Intressant nog är den sista tavlan som daterats till Nabonids regering daterad till dagen efter Babylons fall för Cyrus. Nyheterna om erövringen hade ännu inte nått denna sydliga stad, som låg på omkring 20 mils avstånd.” (62)

Med tanke på den enorma mängden av daterade dokument från den nybabyloniska perioden kan man ställa frågan: Om tjugo år skall läggas till den nybabyloniska perioden, *var finns då de ekonomiska och administrativa texterna som är daterade till denna 20-årsperiod?*

Vi har mängder av daterade texter från **alla de 43 år** Nebukadnessars regerade, från **de två år** Awel-Marduk (Evil-Merodak) regerade, från **vart och ett av de fyra år** Neriglissars regerade och från **alla de 17 år** Nabonid regerade. Dessutom har vi även många texter som är daterade till Labashi-Marduks korta regering på 2-3 månader. Om någon av dessa kungars regering hade varit längre än dem vi känner till skulle säkert många daterade texter ha existerat från **vart och ett** av dessa regeringsår. Var finns de? Tjugo år är ungefär en femtedel av hela den nybabyloniska perioden. Bland de tiotusentals texter som är daterade till denna period borde tusentals ha påträffats som är daterade till denna *extra* 20-årsperiod som Sällskapet Vaktornets kronologi kräver. Men inte en enda text existerar som är daterad till denna period.

Om man kastar en tärning tiotusentals gånger utan att få upp siffran ”6” måste man dra den logiska slutsatsen: ”Det finns ingen siffra ’6’ på den här tärningen.” Samma sak måste gälla de 20 år som Sällskapet Vaktornet vill addera till den nybabyloniska perioden.

Men låt oss anta att denna 20-årsperiod verkligen har existerat, men att *inte en enda* av de tusentals kilskriftstavlor som är daterade till denna period genom en otrolig slump har påträffats – varför saknas då de tusentals tavlorna från en period på exakt tjugo år? Varför inte från en period på sjutton, tretton eller sju år – eller från olika år utspridda över olika delar av den nybabyloniska perioden? Varför råkar de regeringstider som täcks av de tavlor som har *påträffats* stämma fullkomligt överens med de regeringstider som anges av Kungakanon, Berossos, de babyloniska historiska dokumenten vi nyss har dryftat, och de övriga dokument som strax skall behandlas? Varför råkar de tusentals *saknade* dokumenten saknas *från exakt samma 20-årsperiod* som även saknas i alla de andra nyss omnämnda källorna och inte från en annan period på tjugo år? Varje år påträffas nya mängder av daterade affärsdokument från den nybabyloniska perioden, men de 20 år vi letar efter dyker aldrig upp. Även det osannolika har en gräns. (63)

Betydelsen av de ekonomiska, administrativa och juridiska dokumenten för den nybabyloniska kronologin kan knappast överskattas. De bevis som dessa texter tillhandahåller är helt enkelt överväldigande. Längden av de nybabyloniska kungarnas regeringar bestyrks av tiotusentals daterade texter av detta slag, som alla skrevs under denna period. Som framgår av nedanstående tabell är dessa regeringar i full överensstämmelse med Kungakanon och andra dokument som vi hittills har behandlat.

TABELL 4: DEN NYBABYLONISKA KRONOLOGIN ENLIGT DE
EKONOMISKA, ADMINISTRATIVA OCH JURIDISKA DOKUMENTEN:

Nabopolassar	21 år	(625–605)
Nebukadnessar	43 år	(604–562)
Awel-Marduk	2 år	(561–560)
Neriglissar	4 år	(559–556)
Labashi-Marduk	2-3 mån.	(556)
Nabonid	17 år	(555–539)

B-3: Prosopografiska bevis

Prosopografi (från det grekiska ordet *prósōpon*, som betyder ”ansikte, person”) kan definieras som ”studiet av levnadsbanor, särskilt av individer som är förenade med varandra genom familj och ekonomiska, sociala och politiska förhållanden”. (64)

Eftersom namnen på många individer ofta återkommer i de ekonomiska och administrativa dokumenten – ibland hundratals gånger under hela den nybabyloniska perioden – tillämpar forskare vanligen den *prosopografiska* metoden i sina analyser av dessa texter. Denna metod bidrar inte bara till en djupare förståelse av det nybabyloniska samhällets struktur och sociala liv utan ger oss även ytterligare, interna bevis till stöd för den traditionella kronologin för perioden.

Av de tiotusentals dokumenten från den nybabyloniska perioden härrör mer än hälften från den verksamhet som bedrevs i templen och har påträffats i *tempelarkiv*, i synnerhet arkiven i Eanna-templet i Uruk (gudinnan *Ishtars* tempel) och i Ebabbar-templet i Sippar (solguden *Shamash* tempel). Men tusentals texter kommer också från *privata arkiv och bibliotek*.

De största *privata* arkiven är de som tillhörde familjerna *Egibi* och *Nur-Sîn* med säte i Babylon med omnejd. Andra privata arkiv har påträffats till exempel i Uruk (Bel-ushallums söner, Nabû-ushallum och Bel-supê-muhur), i Borsippa (familjen Ea-ilûta-bâni), i Larsa (Itti-Shamash-balatu och hans son Arad-Shamash) och i Ur (familjen Sîn-uballit).

Inga *statsarkiv* har hittills hittats från den nybabyloniska perioden. Skälet till detta är att det är känt att sådana dokument vid denna tid skrevs (på arameiska) på läder och papyrus, material som lätt förstördes av klimatförhållandena i Mesopotamien. (65)

Lägg nu märke till hur ett studium av vissa av de arkiv som finns bevarade kan ge värdefull information av kronologisk art.

a) Affärshuset Egibi

Det allra största privata arkivet från den nybabyloniska perioden är affärshuset Egibi. Om detta företag säger Bruno Meissner:

”Från firman *Egibis Söner* äger vi en så stor mängd dokument att vi kan följa nästan alla affärstransaktioner och chefernas personliga erfarenheter från Nebukadnessars tid och fram till Darius I:s tid.” (66)

Egibihusets affärstransaktioner upptäcktes av araber under regnperioden 1875-1876 i en kulle i närheten av Hillah, en stad omkring sex kilometer sydost om Babylons ruiner. Omkring *tre eller fyra tusen tavlor* hittades i ett antal lerkruror, vilka liknade vanliga vattenkruror som upptill var tillslutna med en tegelplatta fastkittad med jordbeck.

Upptäckarna förde med sig tavlorna till Bagdad och sålde dem till en antikhandlare där. Samma år (1876) besökte George Smith Bagdad och förvärvade omkring 2500 av dessa viktiga dokument för British Museums räkning.

Tavlorna undersöktes under de nästföljande månaderna av W. St. Chad Boscawen, och hans rapport publicerades 1878 i *Transactions of the Society of Biblical Archaeology*. (67) Boscawen förklarar att tavlorna ”hänför sig till olika penningtransaktioner i en babylonisk bank- och affärsrörelse, som drev sin verksamhet under namnet Egibi och Söner”. Tavlorna ”behandlar alla möjliga slags affärstransaktioner, från utlåning av några få siklar silver till försäljning av eller inteckning i hela egendomar, vilkas värde uppgick till tusentals manas silver”. (68)

Boscawen insåg snart vikten av att följa sekvensen av chefer för firman Egibi, och efter en ingående analys kunde han fastställa att raden av efterträdare var följande:

Från Nebukadnessars 3:e regeringsår verkade en person vid namn Shula som chef för företaget, och han fortsatte i denna ställning under en period på tjugo år, fram till Nebukadnessars 23:e regeringsår, då han dog och efterträdades av sin son, Nabû-ahhê-iddina. (69)

Sonen, Nabû-ahhê-iddina, fortsatte som chef för affärerna under en period på 38 år, dvs. från Nebukadnessars 23:e regeringsår till Nabonids 12:e regeringsår, då han efterträdades av sin son Itti-Marduk-balatu. (70)

Itti-Marduk-balatu kvarstod sedan i sin tur som chef för firman fram till den persiske konungen Darius I:s första år (521/520 f Kr), vilket var hans 23:e år som chef för firman.

”När vi nu summerar dessa perioder, får vi till resultat att det från Nebukadnessars 3:e regeringsår till Darius Hystaspis’ 1:a år var en period på åttioett år:

Sula som direktör för firman	20 år
Nabu-ahi-idina	38 år
Itti-Marduk-Balatu	<u>23 år</u>
	81 år

Detta skulle ge en intervall på åttiotre år från Nebukadnessars 1:a regeringsår till Darius Hystaspis’ 1:a regeringsår.” (71)

Det betydelsefulla här är att detta överensstämmer exakt med Berossos, Kungakanon och de nybabyloniska historiska källorna. Om vi räknar 83 år bakåt från Darius 1:a regeringsår (= 521 f Kr) kommer vi till år 604 f Kr som Nebukadnessars 1:a regeringsår, vilket stämmer fullständigt med de andra beviskedjor som presenterats ovan.

Enbart verifikationerna från Egibihuset räcker för att fastställa längden av den nybabyloniska perioden. Med denna omfattande uppsättning av daterade affärshandlingar från arkivet till en ”Rothschilds” från det forntida Babylon ”borde det inte vara någon större svårighet att en gång för alla fastställa kronologin för denna viktiga fornhistoriska period”, skrev Boscawen redan 1878. (72)

De bevis som lämnas av dessa dokument ger inget rum för något gap i den nybabyloniska historien. Arkivet, som innehåller tavlor daterade fram till Nebukadnessars 43:e regeringsår, Evil-Merodaks 2:a år, Neriglissars 4:e år och Nabonids 17:e år, ger en fullständig bekräftelse av Berossos och Kungakanons kronologi.

Sedan slutet av 1800-talet har andra samlingar av tavlor från familjen Egibis affärsverksamhet påträffats. (73) En rad studier av Egibifamiljen har publicerats, vilka i allt väsentligt bekräftar de slutsatser som drogs av Boscawen. (74) Tack vare den enorma mängden texter från denna familj har forskare kunnat spåra historien, inte bara om cheferna för företaget, utan också om många andra medlemmar av Egibihuset, och även familjetråd har kunnat utarbetas som sträcker sig genom hela den nybabyloniska perioden och en bit in i den persiska perioden! (75)

Om ytterligare tjugo år skall skjutas in i den nybabyloniska perioden, då skulle mönstret av sammanflätade familjerelationer som på detta sätt har kunnat kartläggas för flera generationer bli grovt förvanskat.

b) Levnadsåldern under den nybabyloniska perioden

(1) Adad-guppi’:

Som redan visats ovan i diskussionen om Harranstelen (Nabon. H 1, B) föddes Nabonids mor Adad-guppi’ i den mäktige assyriske kungen Assurbanipals 20:e regeringsår, 649/48 f Kr. Hon dog i Nabonids 9:e år, 547/46 f Kr, i den anmärkningsvärda levnadsåldern av 101 eller 102 år. (76)

Vad skulle hända med hennes ålder om vi adderar 20 år till den nybabyloniska perioden? Det skulle innebära att hennes levnadsålder ökades till *121 eller 122 år*. Det enda sättet att undvika denna konsekvens skulle vara att lägga dessa extra 20 år till hennes son Nabonids regering *efter hennes död*, så att hans regering blir 37 år i stället för 17, något som de samtida dokumenten helt enkelt inte tillåter.

Detta är inte det enda problemet av detta slag som konfronterar dem som försöker försvara Sällskapet Vaktornets kronologi. Många personer, vilkas namn dyker upp i de ekonomiska och administrativa texterna från den nybabyloniska perioden, kan spåras från text till text genom nästan hela perioden och ibland till och med in i den persiska perioden. Vi upptäcker då att en del av dessa personer – affärsmän, slavar, skrivare – måste ha varit 80 eller 90 år gamla vid slutet av sina levnadsbanor. Men om vi skulle lägga 20 år till den nybabyloniska perioden skulle vi också tvingas lägga 20 år till dessa människors liv och öka deras ålder till mellan 100 och 110 år – medan de fortfarande var aktiva i sina yrken. Några exempel ges nedan.

(2) Apla, son till Bel-iddina:

En skrivare vid namn *Apla, son till Bel-iddina*, som tillhörde affärshuset Egibi, dyker upp första gången som skrivare i en text som är daterad till Nebukadnessars 28:e regeringsår (577 f Kr). Därefter återkommer hans namn i många texter som är daterade till Nebukadnessars, Amel-Marduks, Neriglissars, Nabonids, Cyrus, Kambyses och Darius I:s regeringar.

Han dyker upp för sista gången som vittne i ett dokument, en skuldförbindelse, daterat till Darius 13:e år, 509 f Kr. Detta betyder att denne skrivares karriär kan följas under en period på 68 år, från 577 till 509 f Kr. Den ryske assyriologen M. A. Dandamaev ger följande kommentar:

”Han bör ha varit åtminstone 20 år gammal när han blev skrivare. Även om vi antar att Apla dog samma år som han omnämns för sista gången eller strax därefter, måste han ha levat omkring 90 år.” (77)

Men om vi skulle addera 20 år till den nybabyloniska perioden skulle vi inte bara öka Aplas ålder till 110 år eller mer – vi skulle också bli tvungna att dra slutsatsen att han vid denna höga ålder fortfarande var aktiv som skrivare!

(3) Iddina-Marduk och hans hustru Ina-Esagila-ramât:

Två andra exempel är affärsmannen *Iddin-Marduk, son till Iqisha av familjen Nur-Sin, och hans hustru Ina-Esagila-ramât*. Iddin-Marduk dyker först upp som chef för sin affärsverksamhet i en text som tidigare hade daterats till Nebukadnessars 8:e år (597 f Kr). Men en nyare kontroll av originaltavlan visar att året är skadat och troligen bör läsas ”28:e året” (577 f Kr). Iddin-Marduk dyker sedan upp i hundratals dokument av vilka det sista är daterat i Kambyses 3:e regeringsår, 527 f Kr. Andra dokument tyder på att han dog kort före Darius I:s 5:e år (517 f Kr). Om vi antar att han var bara omkring 20 år gammal när han först dyker upp som chef för företaget, måste han ha varit omkring 80 år vid tiden för sin död.

Iddin-Marduks hustru, Ina-Esagila-ramât, överlevde sin make. Även hon var engagerad i affärerna. Dokumenten visar att hon blev gift med Iddin-Marduk inte senare än i Nebukadnessars 33:e regeringsår (572 f Kr). Vi måste därför anta att hon var åtminstone 20 år gammal när hon först dyker upp i en text daterad till Nebukadnessars 34:e år (571 f Kr). Hon dyker upp sista gången i en text daterad till Darius I:s 15:e år (507 f Kr), då hon måste ha varit åtminstone 84 år gammal. (78)

Om vi återigen skulle lägga 20 år till den nybabyloniska perioden skulle vi öka Iddin-Marduks ålder till omkring 100 år och hans hustru Ina-Esagila-ramâts ålder till åtminstone 104 år. Vi skulle också tvingas hävda att hon, vid denna höga ålder, fortfarande aktivt deltog i affärerna.

(4) Profeten Daniel:

Bibeln själv ger också en del exempel. I Nebukadnessars tillträdesår (605 f Kr) blev Daniel, då en yngling på kanske 15-20 år, bortförd till Babylon. (Daniel 1:1, 4, 6) Han tjänade sedan vid det babyloniska hovet ända till slutet av den nybabyloniska perioden och var fortfarande vid liv i Cyrus 3:e år, 536/35 f Kr. (Daniel 1:21; 10:1) Vid den tiden måste han ha varit nästan 90 år gammal. Men om ytterligare 20 år skall läggas till den nybabyloniska perioden måste han ha varit nästan 110 år.

Är det troligt att människor under den nybabyloniska perioden ofta uppnådde en ålder på 100, 110, eller rentav 120 år? Det är sant att vi ibland har hört talas om människor i södra Ryssland eller norra Indien som påstås ha varit 150 år eller mer. Men vid närmare granskning har det visat sig att sådana påståenden har varit falska. (79)

Den äldsta kända människan i modern tid var en fransk kvinna, Jeanne Calment, som föddes den 21 februari 1875 och dog den 4 augusti 1997 i en ålder av 122 år. (80) Hennes ålder skulle alltså ha motsvarat Adad-guppi's ålder om hon hade varit 122 år när hon dog i stället för 102, som de forntida dokumenten anger.

Med tanke på dessa fall av exceptionellt höga levnadsåldrar kan vi fråga oss om det finns några skäl att tro att människans levnadsålder under nybabylonisk tid var högre än i dag?

Den ryske assyriologen M. A. Dandamaev har med hjälp av tiotusentals daterade lertavlor studerat levnadsåldern hos människor från det sjunde till och med det fjärde århundradet f Kr. Hans slutsats är att människors livslängd på den tiden inte var annorlunda än den är i dag. Dandamaev hänvisar till Psalm 90:10: "Sjuttio år varar vårt liv, åttio, om krafterna står bi." Dessa ord var lika sanna på nybabylonisk tid som de är i dag. (81)

De extremt höga åldrar som skulle skapas genom en datering av Jerusalems förstörelse till 607 f Kr i stället för 587 utgör därför ännu ett tungt vägande argument mot Sällskapet Vaktornets kronologi.

Som har framgått av det här avsnittet ger ett *prosopografiskt* studium av kilskriftstexterna ett starkt stöd åt den traditionella kronologin för den nybabyloniska perioden. Vi kan följa skrivares, affärsmäns, slavars, tempeladministratörers och andra personers levnadsbanor genom årtionden, i vissa fall genom nästan hela den nybabyloniska perioden och en bra bit in i den persiska perioden. Tusentals daterade dokument ger oss en ingående inblick i deras dagliga aktiviteter. Men det är påfallande att dessa människors liv och verksamhet aldrig inbegriper något år som ligger utanför den erkända tidsramen för den nybabyloniska perioden, aldrig något år som sträcker sig in i den extra 20-årsperiod som Sällskapet Vaktornets kronologi kräver.

B-4: Kronologiska länkar mellan regeringarna

Det finns bara två möjliga sätt att förlänga den nybabyloniska perioden med de 20 extra år som krävs av Vaktornets kronologi:

Antingen *hade de kända nybabyloniska kungarna längre regeringar* än dem som anges av de dokument som vi har dryftat tidigare, eller också fanns det *okända kungar* som tillhörde den nybabyloniska utöver dem vi känner från dessa dokument.

Men båda dessa möjligheter är fullständigt utestängda, inte bara av den rad beviskedjor som hittills har presenterats och de astronomiska bevis som skall behandlas i nästa kapitel, utan också

av en rad texter som oupplösligt länkar varje regering till nästa genom hela den nybabyloniska perioden. Vi skall titta närmare på elva sådana länkar.

a) Nabopolassar till Nebukadnessar

(1) En av de *nybabyloniska krönikorna* som citerades tidigare, *krönika 5*, knyter Nabopolassars 21:a och sista år till Nebukadnessars tillträdesår på följande sätt:

”I 21 år regerade Nabopolassar i Babylon. På den åttonde dagen i månaden Ab dog han. I månaden Elul återvände Nebukadnessar (II) till Babylon och på första dagen i månaden Elul besteg han den kungliga tronen i Babylon.”

På denna punkt finns det alltså inget rum för någon förlängning av Nabopolassars regering och inte heller för någon extra kung mellan honom och hans son Nebukadnessar.

b) Nebukadnessar till Evil-Merodak

(2) Att Nebukadnessar efterträddes av sin son Evil-Merodak i sitt 43:e regeringsår bekräftas av ett affärskdokument, *B.M. 30254*, som publicerades av Ronald H. Sack 1972.

Detta dokument nämner både Nebukadnessars 43:e år och Evil-Merodaks tillträdesår. En flicka, Lit-ka-idi, slavinna till Gugua, ”överlämnades för försäljning till Nabû-ahhe-iddina, son till Shulâ, avkomling till Egibi, i månaden Ajaru [2:a månaden] i Babylons kung Nebukadnessars 43:e år, och (för vilken) tolv siklar silver tjänade som säkerhet”. Senare samma år, ”i månaden Kislimu [9:e månaden], i Babylons kung [Amel]-Marduks tillträdesår, ... sålde Gugua av egen vilja Lit-ka-idi till Nabû-ahhe-iddina för det fulla priset av nitton och en halv siklar silver”. (82)

Detta dokument lämnar inget utrymme för en förlängning av Nebukadnessars regering och inte heller för någon ”extra kung” mellan honom och hans son Evil-Merodak (Amel-Marduk).

(3) Under den nybabyloniska perioden beräknades ofta en åkers eller trädgårds avkastning före skördetiden. Efter skörden skulle sedan arbetarna på åkern överlämna den beräknade mängden till ägarna eller köparna. Åtskilliga dokument har påträffats som beskriver denna procedur.

Ett av dem, med beteckningen *AO 8561*, innehåller inte bara den beräknade avkastningen på en mängd åkrar för tre på varandra följande år, Nebukadnessars 42:a och 43:e år och Evil-Merodaks första år, utan ”utgör också en rapport om vilka andelar av denna avkastning som erhöles av och fördelades till olika personer ... i månaden Kislimu [9:e månaden] i Neriglissars tillträdesår”. (83)

Detta dokument ger oss alltså ytterligare en länk eller fog mellan Nebukadnessars 43:e år och Evil-Merodaks regering.

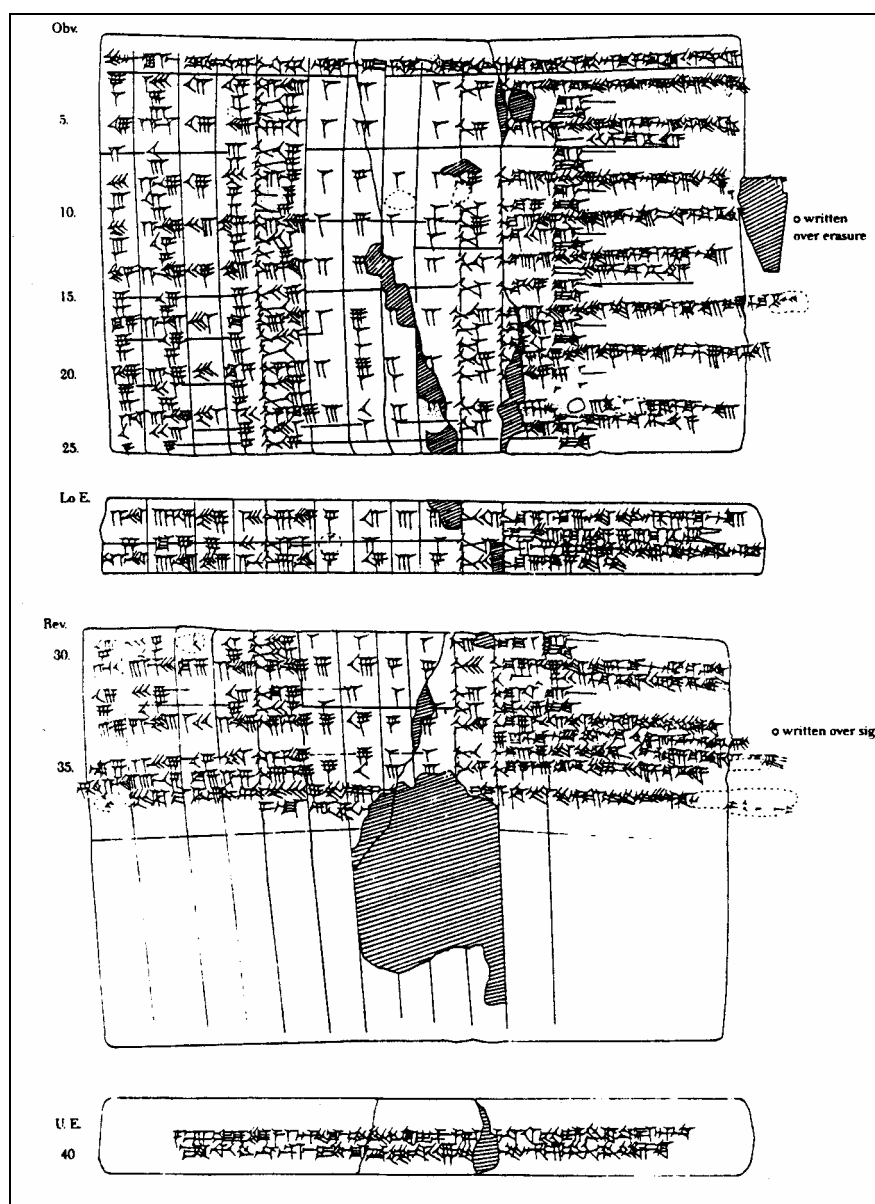
(4) En annan liknande text, *YBC 4038*, daterad till ”månaden Addaru [12:e månaden], 15:e dagen, Amel-Marduks tillträdesår”, beskriver den månatliga utportioneringen av ”500 skäppor korn” i Eanna-templet i Uruk från ”Nabû-kudurri-usurs [Nebukadnessars] 43:e år” till ”Amel-Marduks 1:a år”. (84) Denna text knyter än en gång ihop Nebukadnessars och hans efterträdare Evil-Merodaks regeringar på ett sätt som inte ger något utrymme för några extra år dem emellan.

Bibeln själv bekräftar att Evil-Merodaks tillträdesår inföll under hans far Nebukadnessars 43:e regeringsår. Den slutsatsen kan dras med hjälp av de dateringar som ges i 2 Kungaboken 24:12;

2 Krönikeboken 36:10 och Jeremia 52:28, 31. En kort diskussion av detta bevis återfinns i ”Appendix till kapitel 3”.

c) Nebukadnessar till Evil-Merodak till Neriglissar

(5) Under den nybabyloniska perioden var bokföring redan en gammal, synnerligen komplex och formaliserad verksamhet. (85) Ett intressant exempel på detta är en tavla med beteckningen NBC 4897. Dokumentet är i själva verket en *liggare* (huvudbok), som i tabellform redogör för den årliga tillväxten av en hjord av får och getter tillhörande Eanna-templet i Uruk *under en period på tio på varandra följande år, från Nebukadnessars 37:e år till Neriglissars 1:a år*.

Huvudboken ("liggaren") NBC 4897

Från G. van Driel & K. R. Nemet-Nejat, "Bookkeeping Practices for an Institutional Herd at Eanna," *Journal of Cuneiform Studies*, vol. 46 (1994), s. 47-58.

I de bokförda noteringarna för varje år adderas antalet lamm och killingar som fötts under året till hjorden, medan antalet djur som dödade (dokumenterade i form av antalet hudar) eller betalats som löner till herdarna subtraheras. Slutsummorna för varje år anges sedan i kolumnen längst till höger. På så sätt är det möjligt att följa den numeriska tillväxten av hjorden år för år. Texten visar att den herde som hade ansvaret för hjorden, Nabû-ahhe-shullim, under de tio åren lyckades öka hjorden från 137 får och getter till 922 djur. (86)

Bortsett från ett par obetydliga fel i summeringarna visar ett ingående studium av tavlan att bokhållaren har gjort ett utmärkt och grundligt arbete. (87) Det råder ingen tvekan om att det är en *årlig* rapport eftersom regeringsåret anges för varje år. Vi kan därför följa hjordens tillväxt år för år under Nebukadnessars 37:e år till och med hans 43:e år, under Evil-Merodaks 1:a och 2:a år och under Neriglissars 1:a år. (88)

Detta dokument ger oss alltså ytterligare en bekräftelse på längden av Nebukadnessars och Evil-Merodaks regeringar och visar att *inga extra kungar eller extra år* kan skjutas in mellan Nebukadnessar och Evil-Merodak eller mellan Evil-Merodak och Neriglissar.

d) Neriglissar till Labashi-Marduk

(6) En kilskriftstavla i den samling av babyloniska texter som förvaras vid Yale University med beteckningen *YBC 4012* visar inte bara att Labashi-Marduk efterträdde sin far Neriglissar som kung utan också att han gjorde detta *tidigt i det fjärde året* av sin fars korta regering.

Dokumentet berättar att ”i månaden Addaru [12:e månaden], i 3:e året av Nergal-[sharra-usur], Babylons kung” (mars-april 556 f Kr), förde Mushezib-Marduk, tillsyningsmannen för Eanna-templet i Uruk, en betydande summa pengar till Babylon vilken delvis avsåg betalning för arbete och material för Eanna-templet. Detta dokument avfattades omkring två månader senare, tydligen i Babylon före Mushezib-Marduks återresa till Uruk, och är daterat till ”månaden Ajaru [2:a månaden nästa år], den 22 dagen, i Babylons kung Labashi-Marduks tillträdesår”. (89)

Enligt detta dokument tillträdde Labashi-Marduk tronen någon gång under första eller andra månaden av Neriglissars 4:e regeringsår. Detta är i god överensstämmelse med de bevis som ges av kontraktstavlorna, vilka visar att tronskiftet inträffade i första månaden av Neriglissars 4:e år. (Se ”Appendix för kapitel 3”.)

e) Neriglissar till Labashi-Marduk till Nabonid

(7) Att Neriglissar efterträddes av Labashi-Marduk anges klart och tydligt av Nabonid i en av de kungainskrifter som har behandlats tidigare, *Nabon. No. 8 (Hillah-stelen)*. I kolumn iv i denna stela berättar Nabonid att kulten av gudinnan Anunitum i Sippar hade förnyats av Neriglissar. Sedan fortsätter han och säger:

”Sedan (hans) dagar hade fullbordats och han hade påbörjat (det mänskliga) ödets resa *satte sig hans son Labashi-Marduk*, en minderårig (som ännu inte) hade lärt sig hur han skulle uppföra sig, *på den kungliga tronen*, mot gudarnas avsikter och ... [tre rader saknas här].” (90)

Efter de tre saknade raderna fortsätter Nabonid i nästa kolumn att tala om sitt eget trontillträde, tydligen som Labashi-Marduks omedelbare efterträdare. När han gör detta nämner han även de sista fyra av sina kungliga företrädare: Nebukadnessar och Neriglissar (som han betraktade som legitima härskare) och deras söner Evil-Merodak och Labashi-Marduk (som han betraktade som illegitima troninkrätare). Han säger:

”De förde mig in i palatset och alla föll ned för mina fötter, de kysste mina fötter och hälsade mig gång på gång som kung. (På så sätt) blev jag upphöjd till att regera landet på order av min herre Marduk och (därför) skall jag uppnå vad jag än önskar – det skall inte finnas någon rival till mig!

Jag är den egentlige verkställaren av mina kungliga företrädares, Nebukadnessars och Neriglissars, vilja! Deras arméer har anförtrotts mig, jag skall inte behandla deras befallningar på ett lättvindigt sätt och jag är (ivrig) att behaga dem [dvs. att verkställa deras planer].

Awel-Marduk, Nebukadnessars son, och Labashi-Marduk, Neriglissars son [kallade in] sina [trup]per och ... deras ... skingrade de. Deras befallningar (7-8 rader saknas).” (91)

Denna inskrift sammanlänkar alltså Neriglissars och Labashi-Marduks regeringar, och tydligen också Labashi-Marduks och Nabonids regeringar. Möjligheten att skjuta in en ”extra kung” någonstans mellan dessa tre kungar utestängs av denna text.

(8) Även en del *juridiska* dokument innehåller redogörelser för rättsfall som sträcker sig över två eller flera regeringar. Ett exempel är *Nabon. No. 13*, som är daterad till ”den 12:e dagen i (månaden) Shabatu [den 11:e månaden] i Babylons kung Nabonids tillträdesår [2 februari 555 f Kr]”. Inskriften berättar om en kvinna, Belilitu, som drog upp följande fall inför den kungliga domstolen:

”Belilitu, dotter till Bel-ushezib, budbärarens avkomling, förklarade följande för Babylons kung Nabonids domare: ’I månaden Abu, i Babylons kung Nergal-shar-usurs [Neriglissars] 1:a år [augusti-september 559 f Kr] sålde jag min slav Bazuzu till Nabu-ahhe-iddin, son till Shula, avkomling till Egibi, för en halv mina och fem siklar silver, men han betalade inte kontant utan avfattade en skuldsedel.’ De kungliga domarna lyssnade (till henne) och befälde att Nabu-ahhe-iddin skulle föras fram inför dem. Nabu-ahhe-iddin förde med sig kontraktet han hade slutit med Belilitu och visade domarna (dokumentet som angav att) han hade betalat silvret för Bazuzu.” (92)

Här hänvisas alltså till Neriglissars och Nabonids regeringar. Enligt den gängse kronologin hade omkring *tre och ett halvt år* gått sedan Belilitu hade sålt sin slav i Neriglissars 1:a år tills hon, i Nabonids tillträdesår, gjorde ett bedrägligt men misslyckat försök att få dubbelt betalt för slaven. Men om vi skulle lägga till 20 år någonstans mellan Neriglissars och Nabonids regeringar, då skulle Belilitu ha väntat i *tjugotre och ett halvt år* innan hon drog upp saken inför domstolen, något som förefaller ytterst osannolikt.

f) Nabonid till Cyrus

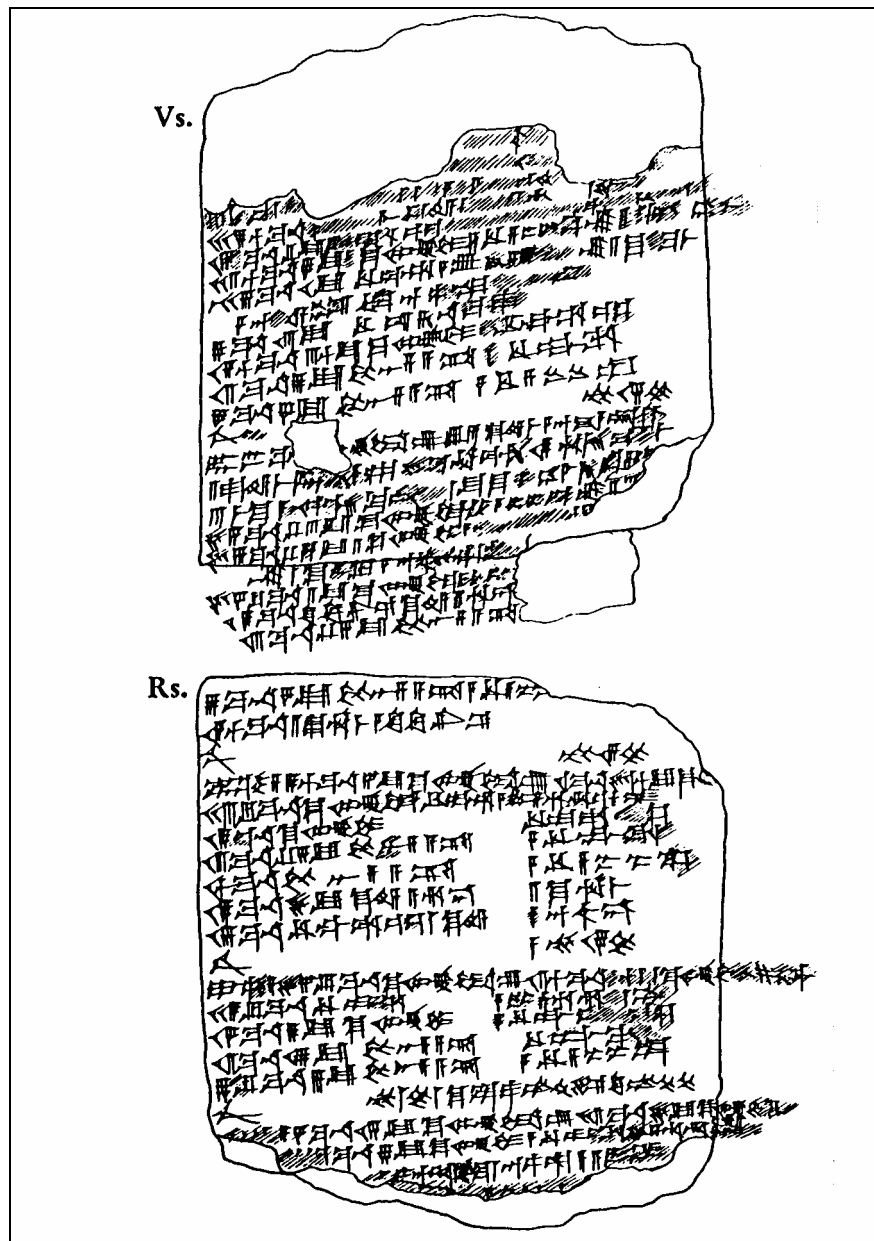
Att Nabonid var kung i Babylon när Cyrus erövrade Babylonien år 539 f Kr framgår tydligt av Nabonidkrönikan (B.M. 35382). (93) Krönikan daterade tydligen denna händelse till Nabonids ”17:e år”, men som tidigare påpekades är denna del av krönikan skadad och året är oläsligt. Trots det har en hel grupp ekonomiska texter påträffats som innehåller kronologiska länkar mellan Nabonids 17:e år och Cyrus regering. Dessa texter inbegriper tre tavlor med katalognumren *CT 56:219*, *CT 57:52.3* och *CT 57:56*. (94)

(9) Det första av dessa tre dokument (CT 56:219) är daterat till *Cyrus tillträdesår*, och de andra två texterna (CT 57:52.3 och CT 57:56) är daterade till hans *1:a år*. Men alla tre texterna hänvisar också till den föregående kungens ”17:e år”, och eftersom det är ett erkänt faktum att Nabonid var den sista kungen i det nybabyloniska riket innan den persiske kungen Cyrus tog över makten över Babylonien, bekräftar detta att Nabonids regering varade i 17 år. (95)

(10) Ett av de mer grafiska exemplen på en kronologisk länk mellan två regeringar är en kilskriftstavla som förvaras i det arkeologiska museet i Florens och där har beteckningen *SAKF 165*. Som professor J. A. Brinkman påpekar presenterar detta dokument ”en unik år-för-år

inventering av kläder gjorda av bomullstyg för gudarnas kultstatyer i Uruk De överspänner dessutom de avgörande åren före och efter den persiska erövringen av Babylonien.” (96)

Inventeringarna är ordnade kronologiskt, och de bevarade delarna av texten spänner över fem på varandra följande år, från Nabonids 15:e år till Cyrus 2:a år, med regeringsåren angivna i slutet av inventeringarna för varje år:

Inventarietavlan SAKF 165

Texten presenterar inventeringar av bomullsvaror under fem på varandra följande år, från Nabonids 15:e år fram till Cyrus 2:a år (541–537 f Kr). – Från Karl Oberhuber, *Sumerische und akkadische Keilschriftdenkmäler des Archäologischen Museums zu Florenz* (= *Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft*, Sonderheft 8, Innsbruck, 1960). Framsida (överst) och baksida (nedanför).

Rader:	
3 – 13:	år 15 [av Nabonid]
14 – 25:	år 16 [av Nabonid]
26 – 33:	år 17 [av Nabonid]
34 – 39:	år 1 av Cyrus
40 – :	[år 2 av Cyrus]

Kungens namn gavs tydligen bara för det första året i varje regering. Men eftersom Cyrus omedelbare företrädare var Nabonid, hänvisar ”år 15”, ”år 16” och ”år 17” uppenbarligen till hans regering. Inventeringen för det år som följer på ”år 17” slutar med orden ”år 1, Cyrus, kung av Babylon, kung över länderna” (rad 39). De sista raderna som avser det femte årets inventering är skadade och ”år 2” (av Cyrus) framgår av sammanhanget. (97)

(11) I det forntida Mesopotamien representerades gudarnas närvaro i templen av deras statyer. I krigstider, när en stad blev intagen, blev templen vanligen plundrade och gudarnas statyer fördes bort som ”fångar” till erövrarnas hemland.

Eftersom sådana erövringar av invånarna uppfattades som ett tecken på att gudarna hade övergett staden och hade beslutat om dess förstöring, försökte de ofta skydda statyerna genom att flytta dem till en säkrare plats när en militärstyrka närmade sig.

Detta var vad som hände kort före den persiska invasionen av Babylonien år 539 f Kr, då Nabonid enligt *Nabonidkrönikan* befallde att gudarna från flera städer skulle flyttas in till staden Babylon. Samma krönika berättar också att Cyrus, efter Babylons fall, sände tillbaka gudarnas statyer till deras respektive städer. (98)

Dr Paul-Alain Beaulieu berättar i en artikel att det finns flera dokument från arkivet i Eannas tempel i Uruk som bekräftar att i Nabonids 17:e år flyttades Ishtars staty (i dokumenten kallas Ishtar för ”Uruks härskarinna” eller ”Eannas härskarinna”) uppströms med båt på floden Eufrat till Babylon. Dessa dokument visar också att det regelbundna offrandet till Ishtars staty inte blev avbrutet under hennes temporära uppehåll i Babylon. Skeppslaster med korn och andra livsmedel för hennes kult skickades från Uruk till Babylon.

Ett exempel på detta ges i en tavla i den babyloniska textsamlingen i Yale, *YOS XIX:94*, som är daterad i Nabonids 17:e år och redogör för en deponering (av pengar) inför församlingen av adelsmän i Uruk:

”(Dessa är) de *mar banî* (adelsmän) i vilkas närvaro Zeriya, son till Ardiya, hade sagt följande: Bazuzu, son till Ibni-Ishtar, avkomling till Gimil-Nanaya, har fört med sig en båt från Babylon för att hyra den fö[r en summa av], och han sade följande: ’Jag skall ta kornet för de regelbundna offren till Uruks härskarinna till Babylon.’

Staden med Nanayas kaj, Uruks härskarinnas område: Månaden Abu [5:e månaden] – dag 5
– Babylons kung Nabonids 17:e år (= den 4 augusti 539 f Kr, jul. kal.]” (99)

Dokumentet visar klart att Cyrus erövring av Babylon inträffade under Nabonids 17:e år, vilket alltså än en gång bevisas vara hans sista regeringsår.

De många exempel som har citerats ovan visar att den verksamhet som en text redogör för ibland spänner över och knyter ihop två eller flera regeringar som följer efter varandra. De visar också att det är möjligt att fastställa längden av hela den nybabyloniska perioden enbart med

hjälp av sådana ”kronologiska länkar”. Ja, längden av en del kungars regeringar (Nebukadnessar, Nabonid) kan fastställas med hjälp av *flera* texter av detta slag.

C. SYNKRONISTISKA LÄNKAR TILL DEN EGYPTISKA KRONOLOGIN

Ett utmärkt bevis för att en kronologi är korrekt är det förhållandet att den är i överensstämmelse med *andra*, samtida länders kronologier, förutsatt att dessa andra kronologier har byggts upp oberoende av den första och att det finns *synkronismer*, daterade förbindelselänkar, mellan dem.

Skälet till att det är viktigt att de har byggts upp oberoende av varandra är att detta utesluter varje försök att misskreditera deras värde genom att hävda att kronologin för en viss period i en nation har fastställts helt enkelt med hjälp av kronologin för en samtida period i en annan nation.

Under den nybabyloniska perioden finns det åtminstone *fyra* sådana synkronismer mellan Egypten, Juda och Babylon. Tre av dem ges i Bibeln, i 2 Kon. 23:29 (som nämner både farao Neko och den judiske kungen Josia), Jer. 46:2 (som nämner både Neko, Nebukadnessar och Jojakim) och Jer. 44:30 (där både farao Hofra, kung Sidkia och Nebukadnessar omnämns).

Den fjärde synkronismen ges i en kilskriftstext, *B.M. 33041*, som omnämner en militärkampanj mot den egyptiske kungen Amasis i Nebukadnessars 37:e regeringsår. **(100)** Betydelsen av dessa synkronismer kommer att klargöras nedan.

C-1: Kronologin för den saitiska perioden

De kungar som regerade i Egypten under den nybabyloniska perioden tillhörde den *26:e dynastin* (664-525 f Kr). Denna dynastiska period kallas också den *saitiska* perioden, eftersom de faraoner som tillhörde denna dynasti hade valt staden Sais i deltat som sin huvudstad.

Om de fyra nyss omnämnda synkronismerna skall vara till någon hjälp i vårt studium måste det först bevisas att kronologin för den 26:e dynastin i Egypten har byggts upp oberoende av den *samtida* nybabyloniska kronologin och kan så att säga stå på egna ben.

Detta kan fastställas på ett högst ovanligt sätt. Egyptologen F. K. Kienitz skriver:

”Kronologin för kungarna av den 26:e dynastin, från Psammetikus I och framåt, har blivit fullständigt fastställd med hjälp av en serie dödsstelar och stelar över heliga Apis-tjurar. Stelarna anger födelsedatum enligt schemat ’dag x, månad y, år z, av kung A:s regering’ och dödsdatum som ’dag x, månad y, år z, av kung B:s regering’, samt [tjurens eller personens] livslängd i fråga i år, månader och dagar.” **(101)**

Detta betyder att om en dödsstele säger att en helig Apis-tjur eller en person hade fötts i kung A:s *10:e* år och dog i en ålder av 25 år i kung B:s *20:e* år, så vet vi att kung A regerade *i 15 år*.

Detta är det slag av samtida bevis som dr Kienitz hänvisar till. En översättning av hans översikt över detta material ges på sidan som följer efter bilden på nästa sida. **(102)**

Gravstele över den första Apis-tjuren i den 26:e dynastin

Inskriften visar att den första Apis i den 26:e dynastin föddes i Taharkas 26:e år och dog i Psammetikus I:s 20:e år i en ålder av 21 år, vilket visar att Taharka regerade i 26 år. Detta bekräftas även av andra inskrifter. – Bilden är hämtad ur Aug. Mariette, *Le Sérapeum de Memphis* (Paris: Gide, Libraire-Éditeur, 1857)

1. GRAVSTELE FÖR DEN 3:E APIS AV DEN 26:E DYNASTIN

Födelsedag: År 53 av Psammetikus I, månad 6, dag 19.

Installationsdag: År 54 av Psammetikus I, månad 3, dag 12.

Dödsdag: År 16 av Neko II, månad 2, dag 6.

Begravningsdag: År 16 av Neko II, månad 4, dag 16.

Livslängd: 16 år, 7 månader, 17 dagar.

Resultat: Längden av Psammetikus I:s regering = 54 år.

2. GRAVSTELE FÖR DEN 4:E APIS AV DEN 26:E DYNASTIN

Födelsedag: År 16 av Neko II, månad 2, dag 7.

Installationsdag: År 1 av Psammetikus II, månad 11, dag 9.

Dödsdag: År 12 av Apries, månad 8, dag 12.

Begravningsdag: År 12 av Apries, månad 10, dag 21.

Livslängd: 17 år, 6 månader, 5 dagar.

Resultat: Eftersom Psammetikus II:s dödsdatum enligt ett annat dokument var år 7, månad 1, dag 23 (**103**), uppgick längden av Neko II:s regering till 15 år och Psammetikus II:s regering till 6 år.

3. TVÅ GRAVSTELAR FÖR EN PRÄST VID NAMN PSAMMETIKUS

Födelsedag: År 1 av Neko II, månad 11, dag 1.

Dödsdag: År 27 av Amasis, månad 8, dag 28.

Livslängd: 65 år, 10 månader, 2 dagar.

Resultat: Totalsumman av Neko II:s, Psammetikus II:s och Apries regeringar = 40 år. Eftersom Neko regerade i 15 år och Psammetikus II i 6 år, uppgick Apries regering till 19 år.

4. GRAVSTELE FÖR EN ANNAN PSAMMETIKUS

Födelsedag: År 3 av Neko II, månad 10, dag 1 eller 2.

Dödsdag: År 35 av Amasis, månad 2, dag 6.

Livslängd: 71 år, 4 månader, 6 dagar.

Resultat: Samma som under 3.

5. GRAVSTELE FÖR EN PERSON VID NAMN BESMAUT

Födelseår: År 18 av Psammetikus I.

Dödsår: År 23 av Amasis.

Livslängd: 99 år.

Resultat: Totalsumman på 94 år för tiden från och med Psammetikus I:s regering till och med Apries regering bekräftas återigen.

Följaktligen fastställer dessa dödsstelar på ett avgörande sätt regeringslängderna för de fyra första kungarna av den 26:e dynastin enligt följande:

Psammetikus I: 54 år

Neko II: 15 år

Psammetikus II: 6 år

Apries (Hofra): 19 år

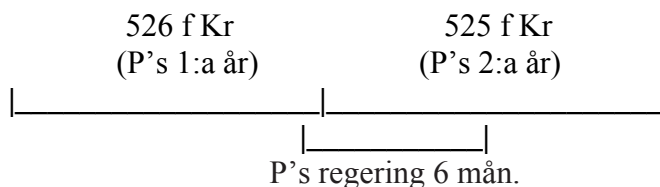
För de sista två kungarna av den 26:e dynastin, Amasis och Psammetikus III, saknas tyvärr material av detta slag, men både den grekiske historikern Herodotos (c. 484- 425 f Kr) och den grekisk-egyptiske prästen och historieskrivaren Manetho (aktiv c. 300 f Kr) ger Amasis en regering på 44 år och Psammetik III en regering på 6 månader. (**104**) Dessa regeringslängder har bekräftats av moderna upptäckter:

I en papyrus från Darius I:s tid (521-486 f Kr), *Rylands IX* (även kallad "Petieses anhållan"), omtalas Amasis 44:e år i ett sammanhang som anger att detta var hans sista hela år. En profet åt guden Amon i Teuzoi vid namn Psammetkmenempe som bodde i deltat brukade varje år sända en representant för att hämta hans avlöning. Detta gjorde han fram till Amasis 44:e år. Detta är i

sig själv inte avgörande. Men i den ”Demotiska krönikan”, en rapport som skrevs på grund av att Darius I i sitt 3:e år begärde en sammanställning ”av de tidigare lagarna i Egypten fram till Amasis 44:e år”, omtalas Amasis 44:e år två gånger som en sorts sista tidpunkt. Samma siffra lämnas också i en inskrift från Wâdi Hammâmât. **(105)** Herodotos och Manethos uppgifter om Amasis totala regeringstid får därför starkt stöd av denna kombination av inskrifter.

Psammetikus III regerade enligt alla de äldsta källorna i 6 månader. Men tre papyrusdokument har påträffats som är daterade till de tredje, fjärde och femte månaderna av Psammetikus *andra* regeringsår. Detta motsäger faktiskt inte att han regerade bara i 6 månader. Hur kan detta komma sig?

Som tidigare har påpekats använde man inte i Egypten systemet med tillträdesår som i Babylon utan räknade en konungs trontillträdesår som hans *första* regeringsår, medan det år under vilket han dog eller avsattes tillräknades hans efterträdare. Psammetikus III avsattes från tronen av den persiske konungen Kambyzes i samband med dennes fälttåg mot Egypten, vilket slutade med att Egypten erövrades, en händelse som auktoriteterna allmänt daterar till 525 f Kr. **(106)** Vid denna tid började det egyptiska civila kalenderåret nästan samtidigt som det julianska kalenderåret. **(107)** Om erövringen av Egypten inträffade i 6:e månaden av Psammetikus III:s regering måste detta därför ha skett i maj eller juni 525 f Kr. **(108)** I så fall började hans regering 6 månader tidigare, i slutet av föregående år, 526 f Kr, möjligen bara några dagar eller veckor före slutet av det året. Även om han bara regerade en liten del av det året, räknades denna del på några dagar eller veckor som hans *första* regeringsår enligt det egyptiska systemet utan tillträdesår. Hans *andra* regeringsår kom därför att börja räknas redan några dagar eller veckor efter hans tillträde till tronen. Det är därför inget underligt eller motsägande att man har hittat papyrusdokument som är daterade i de 3:e, 4:e och 5:e månaderna av Psammetikus *andra* regeringsår. Tvärtom är dessa upptäckter i full överensstämmelse med en regeringstid på 6 månader för denne kung. Hans regeringstid räknas kronologiskt som ett år. Följande illustration gör saken klar:

Som har framgått av diskussionen ovan är kronologin för den 26:e egyptiska dynastin fastställd på ett säkert sätt med hjälp av en rad forntida dokument, av vilka de flesta är samtida med denna period och oberoende både av den nybabyloniska kronologin och Bibeln. Resultaten summeras i följande tabell:

TABELL 5: KRONOLOGIN FÖR DEN 26:E EGYPTISKA DYNASTIN :

Psammetikus I	54 år	664 – 610 f Kr
Neko II	15	610 – 595
Psammetikus II	6	595 – 589
Apries (= Hofra)	19	589 – 570
Amasis	44	570 – 526
Psammetikus III	1	526 – 525

C-2: Synkronismerna till kronologin för den saitiska perioden

Stämmer kronologin för den egyptiska saitiska perioden med den kronologi som har fastställts tidigare för den nybabyloniska perioden? Eller stämmer den i stället med den kronologi som Sällskapet Vaktornet har presenterat, till exempel i sitt bibliska uppslagsverk *Insikt i Skrifterna*, vol. 2, s. 105-125?

De fyra tidigare omnämnda synkronismerna (av vilka de tre första kommer från Bibeln) till den egyptiska kronologin avgör saken:

Första synkronismen – 2 Kon. 23:29: "I hans [kung Josias] dagar drog farao Neko, Egyptens kung, upp till Assyriens kung vid floden Eufrat, och kung Josia drog då iväg för att möta honom, men han [Neko] dödade honom vid Megiddo så snart han såg honom." (NVT 2003)

Här framgår det klart att kung Josia av Juda blev dödligt sårad vid Megiddo under den egyptiske farao Nekos regering. Enligt Sällskapet Vaktornets kronologi inträffade Josias död år 629 f Kr. (*Insikt i Skrifterna*, vol. 1, s. 1306, 1307; vol. 2, s. 472.) Men enligt klara historiska bevis började inte Nekos regering förrän 19 år senare, år 610 f Kr (se tabellen ovan). **(109)** Josias död kan därför inte ha inträffat år 629 f Kr utan 20 år senare, år 609. **(110)**

Andra synkronismen – Jeremia 46:2: "Till Egypten, angående farao Nekos, Egyptens kungs, militärstyrka, som stod vid floden Eufrat vid Karkemish och som Nebukadressar, Babylons kung, besegrade under Jojakims, Josias sons, Judas kungs, fjärde år." (NVT 2003)

Denna strid i "Jojakims, Josias sons, Judas kungs, fjärde år" dateras av Sällskapet Vaktornet till år 625 f Kr (*Insikt i Skrifterna*, vol. 2, s. 472), vilket återigen står i strid med den samtida egyptiska kronologin. Men om denna strid vid Karkemish ägde rum 20 år senare, i Nebukadnessars tillträdesår, dvs. i juni år 605 f Kr, i enlighet med alla bevislinjer som har presenterats tidigare, finner vi att denna datering är i full överensstämmelse med farao Nekos allmänt erkända regeringstid, 610–595 f Kr.

Tredje synkronismen – Jer. 44:30: "Detta är vad Jehova har sagt: 'Se, jag ger farao Hofra, Egyptens kung, i hans fienders hand och i deras hand som traktar efter hans själ, alldeles som jag har gett Sidkia, Judas kung, i Nebukadressars, Babylons kungs, hand, han som var hans fiende och som traktade efter hans själ." (NVT 2003)

Som sammanhanget visar (verserna 1ff.) uttalades dessa ord inte långt efter förstörelsen av Jerusalem och dess tempel, när kvarlevan av den judiska befolkningen hade flytt till Egypten efter mordet på Gedalja. Vid denna tid styrdes Egypten av farao Hofra, eller Apries, som han kallas av Herodotos. **(111)**

Om Apries styrde Egypten vid den tid då judarna flydde dit några månader efter Jerusalems förtörelse kan inte denna förstörelse dateras till 607 f Kr, *eftersom Apries regering inte började förrän 589 f Kr* (se tabellen ovan). Men en datering av Jerusalems förstörelse till 587 f Kr står i god överensstämmelse med den datering av hans regering som har fastställts av historien: 589–570 f Kr.

*Fjärde synkronismen – B.M. 33041: Som nämndes tidigare handlar denna text om en kampanj mot kung Amasis ([Ama]-a-su) i Nebukadnessars 37:e regeringsår. A. L. Oppenheims översättning av detta defekta fragment i *Ancient Near Eastern Texts* (red. av J. B. Pritchard, Princeton, New Jersey, 1950, s. 308) lyder: ". . . [i] det 37:e året mar[scherade] Nebukadnessar, Bab[ylons] kung [mot] Egypten (*Misir*) för att leverera batalj. [Ama]sis (texten: [. . .]-a(?)-su), av Egypten, [samlade sin a]rm[e]. . . [. . .]ku från staden Putu-Iaman . . . avlägsna områden som (är belägna på öar) mitt i havet . . . många . . . vilka/som (är) i Egypten*

... [bä]r vapen, hästar och [vagn]ar ... kallade han in för att bistå honom och ... gjorde [. . .] inför honom ... satte han sin lit” (112)

Denna text är svårt skadad, men det framgår klart att kampanjen ägde rum i Nebukadnessars 37:e regeringsår och var riktad mot kungen i Egypten, och fastän det är sant att faraos namn bara delvis är läsligt, stämmer de bevarade tecknen på Amasis och inte på någon annan farao under den 26:e dynastin.

Sällskapet Vaktornet daterar Nebukadnessars 37:e år till 588 f Kr (*Insikt i Skrifterna*, vol. 1, artikeln ”Egypten, egypter”, avsnittet ”Besegrat av Nebukadnessar”), men detta var under Apries regering (se tabellen). Om Nebukadnessars 37:e år däremot var 568/67 f Kr, som har fastställts med hjälp av alla bevislinjer som har presenterats tidigare, stämmer detta utmärkt med Amasis regering (570–526 f. Kr).

Följaktligen stämmer inte en enda av dessa fyra synkronismer till den oavhängigt uppbyggda egyptiska kronologin med Sällskapet Vaktornets kronologi. Skillnaden är konsekvent omkring 20 år.

Men intressant nog är alla fyra synkronismerna i fullkomlig överensstämmelse med de data som ges av alla de övriga bevislinjer som redan har behandlats. Dessa synkronismer till den egyptiska kronologin bildar därför *ytterligare en beviskedja* till alla de övriga som konsekvent utpekar året 587 f Kr som det år då Nebukadnessar i sitt 18:e regeringsår ödelade Jerusalem.

SAMMANFATTNING OCH SLUTSATS

Sju olika beviskedjor har hittills presenterats mot teorin att Jerusalems förstörelse inträffade år 607 f. Kr. Alla pekar samstämmigt på att denna händelse inträffade 20 år senare. Av dessa sju beviskedjor är *åtminstone fyra klart oberoende av varandra*.

Låt oss först se på de tre som möjligen kan vara beroende av varandra:

(1) *Forntida historiker, de nybabyloniska krönikorna och Uruks kungalista*

Vi såg först att den babyloniske prästen *Berossos* på 200-talet f Kr skrev en historia om Babylonien som sedan citerades av senare historiker vilka levde både före och efter början av vår tideräkning. Att de tidsuppgifter som presenterades av *Berossos* är tillförlitliga bekräftas av det faktum att de korrekt återspeglar det historiska vittnesbörd som nu finns tillgängligt på forntida kilskriftstavlor som har påträffats i Babylon, i synnerhet de *nybabyloniska krönikorna* (en serie historiska uppteckningar av vissa händelser som hänför sig till det babyloniska imperiet, särskilt kungarnas regeringar och deras militära kampanjer), och även *babyloniska kungalistor* (särskilt den som är känd som *Uruks kungalista*), vilka nämner de olika babyloniska regenterna och deras regeringslängder.

På samma sätt förhåller det sig med den historiska källa som är känd som *Kungakanon*, en förteckning över babyloniska och senare härskare som – även om den i sin helhet har bevarats i handskrifter av Ptolemaios *Handy Tables* – tydligen var den gemensamma källa som användes både av Klaudios Ptolemaios (70-161 e Kr) och tidigare forskare, som t ex Hipparchos från 2:a århundradet f Kr, när de behandlade och daterade händelser från den nybabyloniska perioden. Även om *Kungakanon* tydligen byggde på samma källor som användes av *Berossos* – dvs. de gamla *nybabyloniska krönikorna* och *kungalistorna* – visar skillnaderna i kungarnas namnformer mm att den måste ha sammanställts oberoende av *Berossos* historia.

Det är sant att de *nybabyloniska krönikor* som hittills har påträffats fortfarande är ofullständiga och även att några av sifferuppgifterna i *Uruks kungalista* är skadade och bara delvis läsliga. Men de siffror som *finns och är läsliga* på dessa kilskriftstavlur stämmer alla överens med de motsvarande siffrorna både hos Berossos och i Kungakanon.

Det finns därför starka skäl att tro att *alla* kronologiska upplysningar som *ursprungligen* gavs av dessa nybabyloniska källor har bevarats oförändrade av Berossos och i Kungakanon. Båda dessa överensstämmer ifråga om den totala längden av den nybabyloniska eran. De siffror båda dessa källor presenterar pekar på 604/03 f Kr som Nebukadnessars 1:a regeringsår och på 587/86 f Kr som hans 18:e regeringsår, det år under vilket han lät ödelägga Jerusalem.

Men även om detta bevis har en betydande tyngd är det sant att Berossos och Kungakanon är sekundära källor och likaså att de forntida tavlor vi känner som babyloniska krönikor och Uruks kungalista tydligen är kopior av äldre original. Vilka skäl finns det då att tro att de uppteckningar som dessa källor byggde på nedtecknades *samtidigt* med de händelser som beskrivs?

(2) Kungainskrifterna Nabon. No. 18 och Nabon. No. 8 (Hillah-stelen)

Vid sidan av de babyloniska krönikorna och kungalistorna finns det andra forntida dokument som kan visas vara original, inte kopior. Kungainskriften *Nabon. No. 18*, som kan dateras med hjälp av ett annat dokument känt som *Kungakrönikan* till Nabonids 2:a regeringsår, fixerar också detta år astronomiskt till 554/53 f Kr. Eftersom Nabonids regering slutade i och med Babylons fall år 539 f Kr, visar denna inskrift att den totala längden av hans regering var 17 år (555/54–539/38 f Kr).

Den totala längden av den nybabyloniska perioden före Nabonid ges av *Nabon. No. 8 (Hillah-stelen)*, som anger att tidslängden från den förste nybabyloniske härskarens, Nabopolassars, 16:e år och fram till den siste härskarens, Nabonids, tillträdesår var 54 år. Denna stele fixerar alltså Nabopolassars 16:e regeringsår till 610/09 f Kr.

Om detta var Nabopolassars 16:e år var hans 21:a och sista år 605/04 f Kr. Nebukadnessars 1:a år var då 604/03 f Kr och hans 18:e år, under vilket Jerusalems förstörelse inträffade, var 587/86 f Kr.

(3) Kungainskriften Nabon. H 1, B (= Adad-guppi'-stelen)

Nabon. H 1, B (Adad-guppi'-stelen) anger regeringsåren för alla de nybabyloniska kungarna (utom för Labashi-Marduk, eftersom hans korta regering inte påverkar den kronologi som presenteras) från Nabopolassar och fram till Nabonids 9:e år. Eftersom Sällskapet Vaktornet indirekt accepterar en regeringstid för Nabonid på 17 år (som visades ovan vid behandlingen av Nabonidkrönikan), kullkastar denna stele i sig själv deras datering av Jerusalems ödeläggelse till 607 f Kr och visar att denna händelse måste ha inträffat 20 år senare, år 587 f Kr.

Dessa tre bevislinjer kan logiskt sett grupperas tillsammans eftersom det inte kan fastslås klart och tydligt att de olika dokumenten är oberoende av varandra. Skälen till att tro att Berossos och Kungakanon båda fick sina uppgifter från babyloniska krönikor och kungalistor har redan anförts. Det är också möjligt att de kronologiska upplysningarna på kungainskrifterna hämtades från krönikorna (även om detta är något som inte kan bevisas). (113) Graysons idé att krönikorna kan ha sammanställts med hjälp av de uppgifter som ges i de astronomiska "dagböckerna" har avvisats kraftfullt av andra forskare. (114)

Men det eventuella inbördes beroendet mellan dessa källor försvagar eller upphäver på intet sätt deras beviskraft. Eftersom de *forttida kungainskrifterna* bevarar kronologiska upplysningar som är *samtida med* det nybabyloniska rikets egen tid har vi alla skäl att godta dem som *verkliga* och *sanna*.

Detta skulle vara sant även om dessa upplysningar hade grundats på de samtida babyloniska krönikorna. Ty även om de kronologiska uppgifterna i dessa krönikor hittills har bevarats åt oss bara i några få fragmentariska kopior, i en sen kungalista, av Berossos och i Kungakanon, är *överensstämmelsen* mellan dessa senare källor och de forntida kungainskrifterna slående. Denna överensstämmelse bekräftar att de regeringstider som de ursprungliga nybabyloniska krönikorna innehöll har bevarats på ett korrekt sätt i dessa senare källor.

De fyra övriga bevislinjer som har behandlats ovan kan tveklöst bedömas som oberoende.

(4) Ekonomiska, administrativa och juridiska dokument

Tiotusentals ekonomiska, administrativa och juridiska texter som är daterade till den regerande kungens år (regeringsår), månad och dag har nått oss från den nybabyloniska perioden. Ett stort antal sådana daterade tavlor har bevarats *från varje år* under hela denna period. Med hjälp av dessa dokument kan vi på så sätt exakt fastställa hur länge varje kung regerade, *ibland nästan på dagen*.

De resultat som uppnås på detta sätt är i god överensstämmelse med de siffror som ges av Berossos, Kungakanon, krönikorna och de samtida kungainskrifterna från Nabonids regering.

De 20 extra år som krävs av Sällskapet Vaktornets kronologi saknas fullständigt.

Affärsk dokumenten och de juridiska dokumenten är originaldokument som nedteknades under den nybabyloniska perioden själv, vilket ger en oerhörd styrka åt denna bevislinje. Dessa dokument pekar definitivt på året 587/86 f Kr som Nebukadnessars 18:e år, det år under vilket han ödelade Jerusalem.

(5) Prosopografiska bevis

Det prosopografiska studiet av kilskriftstexterna gör det möjligt att på olika sätt kontrollera den nybabyloniska kronologins exakthet.

Skrivares, tempeladministratörers, slavars, affärsmäns och andras levnadsbanor kan följas under årtionden, i några fall genom nästan hela den nybabyloniska perioden och in i persisk tid. Tusentals daterade texter ger insyn i dessa personers familjerelationer och i deras ekonomiska, juridiska och religiösa aktiviteter. Många texter behandlar förhållanden som sträcker sig över flera veckor, månader och till och med år, till exempel inventeringar, arrendering av land och egendomar, amortering av skulder, hyra av slavar och boskap, förrymda slavar, rättsfall, osv.

En del individers aktiviteter kan följas nästan under hela deras livstid. Men vi finner aldrig något exempel på att deras aktiviteter sträcker utanför de fastställda kronologiska gränserna för perioden och in i någon okänd 20-årsperiod som Sällskapet Vaktornet vill skjuta in i den nybabyloniska perioden. Inskjutandet av dessa 20 år skulle inte bara förvanska förståelsen av många individers levnadsbanor, aktiviteter och familjerelationer utan skulle också ge många av dem abnormt långa livslängder.

(6) Kronologiska länkar

Ibland kan en text innehålla aktiviteter och dateringar som skär genom två eller flera på varandra följande regeringar på ett sätt som knyter ihop dem och utesluter varje möjlighet att skjuta in extra kungar och år mellan dem.

Som det visades i detta speciella avsnitt finns det åtskilliga sådana dokument som kopplar ihop varje regering med nästa *genom hela den nybabyloniska perioden*. Även om 11 sådana dokument har beskrivits ovan, skulle ett ingående studium av de tiotusentals tavlor från den nybabyloniska perioden som fortfarande är opublicerade troligen mångfaldiga detta antal. Men de texter som *har* publicerats räcker för att visa att längden av hela den nybabyloniska perioden kan fastställas på ett säkert sätt enbart med hjälp av sådana ”kronologiska länkar”.

(7) Synkronismer till den samtida egyptiska kronologin

Kronologin för de samtida egyptiska kungarna utgör en utmärkt test av den nybabyloniska kronologin, eftersom det finns *fyra* synkronismer som är knutna till den, av vilka tre ges i Bibeln.

Dessa synkronismer är av största betydelse, eftersom den samtida egyptiska kronologin har fastställts *oberoende* av andra nationers kronologier under denna tid. Trots detta kunde det visas att den egyptiska kronologin är i full överensstämmelse med de uppgifter som ges av Berossos, Kungakanon och alla de kilskriftsdokument som har behandlats ovan, medan en jämförelse med Sällskapet Vaktornets kronologi uppvisar en konsekvent skillnad på 20 år.

Alla dessa fyra synkronismer till den egyptiska kronologin kullkastar 607 f Kr som året för Jerusalems förstörelse och fastställer återigen 587/86 f Kr som den korrekta tidpunkten för denna händelse.

De bevis som möter oss i allt detta material är överväldigande och borde sannerligen vara *helt avgörande*. För de flesta forskare skulle bara *två eller tre* av dessa sju beviskedjor vara bevis nog för att den traditionella nybabyloniska kronologin är exakt. Men för Sällskapet Vaktornets ledare är inte ens *sju* bevislinjer tillräckligt för att ändra deras ståndpunkt, vilket framgår av deras konsekventa förkastande av sådana bevis som har presenterats för dem tidigare.

Eftersom kronologin utgör själva grundvalen för organisationens anspråk och budskap anser dess ledare tydligen att alltför mycket står på spel för att de skall kunna överge sin kronologi för hedningarnas tider, inte minst den gudomliga myndighet de gör anspråk på att ha fått och som bygger på denna kronologi. Det är därför ytterst osannolikt att deras sinnen skulle påverkas även om antalet beviskedjor skulle fördubblas eller tredubblas.

Men för fullständighetens skull kommer *ytterligare elva bevislinjer* att presenteras i nästa kapitel. Eftersom alla dessa är grundade på forntida babyloniska *astronomiska* texter, kommer de att omvandla kronologin för *hela* den nybabyloniska perioden till vad som kan betecknas som en *absolut kronologi*.

Fotnoter till kapitel 3:

(1) Termen "nybabylonisk" syftar vanligen på den period som började med Nabopolassars regering (daterad till 625–605 f Kr) och slutade med Nabonid (555–539 f Kr). Det bör emellertid noteras att många forskare använder termen "nybabylonisk" i en mer utsträckt bemärkelse. *The Assyrian Dictionary* (red. av I. J. Gelb m fl, Chicago: Oriental Institute, 1956–), börjar t ex perioden 1150 f Kr och avslutar den någonstans på 300-talet f Kr. I den här boken begränsas termen till den babyloniska dynasti som började med Nabopolassar och slutade med Nabonid.

(2) Cyrus första år sträckte sig från våren (1 Nisan) år 538 till våren 537 f Kr. Om Esra följde den judiska metoden att räkna tillträdesåret som det första året kan han ha räknat 539/38 som det första året. Oavsett hur det förhåller sig med den saken finns det starka skäl att tro att Cyrus utfärdade sitt påbud inte långt efter Babylons fall. Den så kallade *Cyrus-cylindern* visar att Cyrus, strax efter Babylons erövring, utfärdade ett dekret som tillät de olika folk som hade deporterats till Babylonien att återvända till sina respektive hemländer. (James B. Pritchard [red.], *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament* [ANET], Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1950, s. 316.) Det mest troliga är att det dekret som tillät judarna att återvända till Jerusalem var en del av denna allmänna frigivning av bortförda folk. Som framgår av Esras bok gav judarna gensvar på dekretet och började omedelbart organisera sig för hemresan. (Esra 1:5-2:70) I den "sjunde månaden" (som motsvarade delar av september och oktober) hade de bosatt sig i sina hemstäder. (Esra 3:1) Sammanhanget tyder på att detta fortfarande var i "Cyrus första år". (Esra 1:1-3:1) De flesta auktoriteter drar därför slutsatsen att detta var på hösten år 538 f Kr och inte på hösten 537 som Sällskapet Vaktornet vidhåller eftersom dess tolkning av de 70 åren kräver det. (Se t ex dr. T. C. Mitchells diskussion i *The Cambridge Ancient History*, 2:a uppl., vol. III:2, Cambridge: Cambridge University Press, 1991, s. 430-432. Jfr. även Elias Bickermans grundliga bevisföring för att Cyrus påbud är historiskt korrekt i *Studies in Jewish and Christian History*, Leiden: E. J. Brill, 1976, s. 72-108.) Sällskapet Vaktornets skribenter kan inte acceptera 538 f Kr som året för återvändandet, eftersom detta skulle skjuta början av deras 70-årsperiod tillbaka till 608 f Kr, vilket i sin tur skulle kullkasta deras beräkning att hedningarnas tider slutade 1914.

(3) Dessa forntida historiker inbegriper bl a *Megasthenes* (verksam c. 300 f Kr), *Berosos* (första delen av 200-talet f Kr), *Alexander Polyhistor* (första århundradet f Kr), *Eusebios Pamphilos* (c. 260-340 e Kr) och *Georgius Syncellus* (slutet av 700- och början av 800-talet e Kr). En översikt över de nybabyloniska regentlängder som ges av några av de forntida historikerna återfinns i Raymond Philip Dougherty, *Nabonidus and Belshazzar* (New Haven: Yale University Press, 1929), s. 8-10. Jfr. även Ronald H. Sack, *Images of Nebuchadnezzar* (Selinsgrove: Susquehanna University Press; London and Toronto: Associated University Press, 1991), s. 31-44.

(4) *Reallexikon der Assyriologie*, vol. II (Berlin och Leipzig: Walter de Gruyter & Co., 1938), s. 2, 3. (Red. av Erich Ebeling och Bruno Meissner).

(5) En översättning med en omfattande diskussion av dessa fragment publicerades av Paul Schnabel i *Berosus und die Babylonisch-Hellenistische Literatur* (Leipzig och Berlin: B. G. Teubner, 1923). Den första fullständiga översättningen till engelska av de existerande fragmenten ur Berosos arbete publicerades 1978 av Stanley Burstein i *The Babyloniaca of Berosus. Sources from the Ancient Near East* (Malibu: Undena Publications, 1978). En nyare översättning och diskussion av Berosos-frAGMENTEN återfinns i Gerald P. Verbrughe & John M. Wickersham, *Berosos and Manetho, Introduced and Translated* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2001), s. 12-91.

(6) Se Flavius Josefus, *Against Apion*, bok I:19-21; *Antiquities of the Jews*, bok X:XI, 1. Eusebios krönika finns bevarad endast i översättningar, dels i en armenisk översättning och dels i en latinsk översättning av Hieronymus. Vissa utdrag ur krönikan finns även i boken *Chronographia* av den bysantinske munken och historikern Georgius Syncellus. Eusebios reviderade sin krönika två gånger efter första upplagan från c. 303.

(7) Gregory E. Sterling, *Historiography and Self-Definition* (Leiden, New York, Köln: E. J. Brill, 1992), s. 106, 260, 261.

(8) Burstein skriver till exempel: "De tidigaste [citaten] är de som återges av Josefus under första århundradet e Kr från de avsnitt som gäller den andra och särskilt den tredje boken i *Babyloniaca*, där den senare faktiskt ger oss det bästa beviset för hur Berosos behandlar den nybabyloniska perioden." (Stanley Burstein, *op. cit.*, s. 10, 11. Min kursivering). Josefus långa citat om den nybabyloniska eran i *Against Apion* är bäst bevarat i Eusebios *Preparation for the Gospel*, bok IX, kapitel XL. (Se H. St. J. Thackerays diskussion i *Josephus*, vol. I [Loeb Classical Library, vol. 38:1], London: William Heinemann, & New York: G. P. Putnam's Sons, 1926, s. xviii, xix.) Den undermåliga traderingen av citatet i Eusebios *Chronicon* har därför ingen betydelse för vårt stadium. I sin bibliska ordbok *Insikt i Skrifterna* ägnar Sällskapet Vaktornet bara en paragraf åt Berosos. (Se band 2 under "Kronologi", underrubriken 'Berosos'.) Nästan hela paragrafen utgör ett citat från A. T. Olmsteads *Assyrian Historiography*, där han beklagar

det invecklade sätt på vilket Berossos fragment har överlevt via Eusebios *Chronicon*. (Se fotnot 6 ovan.) Även om detta är sant saknar det alltså betydelse, eftersom det enda citat som har betydelse för oss – Josefos citat om de nybabyloniska regeringslängderna – är bäst bevarat på annat sätt.

9) Burstein, *op. cit.*, s. 13. Den armeniska översättningen av Eusebios *Chronicon* har ”2 150 000 år” i stället för ”150 000”, det tal som bevarats hos Syncellus. Inget av dem anses vara det ursprungliga tal som angavs av Berossos. (Burstein, s. 13, n. 3)

10) Burstein, *op. cit.*, s. 22.

11) Burstein påpekar att Berossos, även om han gjorde en del förvånande misstag och ägnade sina källor ringa kritik, ”så framgår det klart av fragmenten att *han valde goda källor, högst sannolikt från ett bibliotek i Babylon, och att han på ett tillförlitligt sätt rapporterade deras innehåll på grekiska*”. (Burstein, *op. cit.*, s. 8. Min kursivering.) Robert Drews kommer i sin artikel ”The Babylonian Chronicles and Berossus” till samma slutsats: ”Att krönikorna var bland dessa källor kan inte betvivlas.” (Tidskriften *Iraq*, vol. XXXVII, part 1, Spring 1975, s. 54) Detta har kunnat påvisas genom en noggrann jämförelse mellan Berossos uttalanden och de babyloniska krönikorna. Även P. Schnabel drar samma slutsats: ”Att han överallt har använt sig av kilskriftstexter, framför allt av krönikorna, märker man vid varje steg.” – Schnabel, *op. cit.* (se not 5 ovan), s. 184.

12) De tre äldsta handskrifterna till Ptolemaios *Handy Tables* som innehåller kungalistan är från 700- till 900-talen. Se Leo Dupuydt, ”’More Valuable than all Gold’: Ptolemy’s Royal Canon and Babylonian Chronology,” *Journal of Cuneiform Studies*, vol. 47 (1995), s. 101-106. Kungalistan påbyggdes fortlöpande av astronomer efter Ptolemaios ända in i bysantinsk tid (324-1453 e Kr).

13) Dessa fragment är emellertid senare än Ptolemaios.

14) Franz Xaver Kugler, *Sternkunde und Sterndienst in Babel*, II. Buch, II. Teil, Heft 2 (Münster in Westfalen: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1924), s. 390.

15) Eduard Meyer, *Forschungen zur alten Geschichte*, andra bandet (Halle a. S.: Max Niemeyer, 1899), s. 453, 454. (Min kursivering) En del försvarare av Sällskapet Vaktornets kronologi, vilka förutsätter att Kungakanon hade författats av Ptolemaios, försöker attackera listan genom att angripa Ptolemaios trovärdighet. Men att Ptolemaios inte var upphovsmannen till kungalistan har länge varit känt bland forskarna. Hastings *Encyclopaedia* betonar att listan ”fördes vidare under flera århundraden efter Kristus. Klaudios Ptolemaios var *ingalunda* författaren; han hade samlat traditionerna och bevarat dem i sin sanna form”. – James Hastings (red.), *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, vol. I (New York: Charles Scribner’s Sons, 1951), s. 186, n. †.

16) Otto Neugebauer, ”’Years’ in Royal Canons,” *A Locust’s Leg. Studies in honour of S. H. Taqizadeh*, red. av W. B. Henning & E. Yarshater (London: Percy Lund, Humphries & Co., 1962), s. 209, 210. Jfr även J. A. Brinkman, *A Political History of Post-Kassite Babylonia*, 1158–722 f Kr (Rom: Pontificium Institutum Biblicum, 1968), s. 22.

17) Friedrich Schmidtke, *Der Aufbau der Babylonischen Chronologie* (Münster in Westfalen: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1952), s. 41. – Sanherib ödelade Babylon år 689 f Kr, medan hans son Esarhaddon byggde upp den igen 11 år senare.

18) Burstein påpekar till exempel att kanon ”representerar en babylonisk tradition om det första årtusendet f Kr som är oberoende av Berossos, vilket framgår av kungarnas ordningsföljd och namnformer”. (Burstein, *op. cit.*, s. 38) På samma sida ger Burstein en översättning av kungakanon som tyvärr innehåller ett par felaktigheter. De regeringsår som anges för Nebukadnessar, ”23”, är ett feltryck för ”43”, och namnet ”Illoaroudamos” i kanon motsvarar ”Amel-Marduk”, inte ”Labashi-Marduk”. En tillförlitligare översättning av kungakanon ges till exempel i E. J. Bickerman, *Chronology of the Ancient World*, rev. uppl. (London: Thames and Hudson, 1980), s. 109-111.

19) Av de två källorna är Kungakanon helt klart det bättre vittnet. Som professor J. A. Brinkman påpekar är kanon ”känd och prisad för sin exakthet”. (Brinkman, *op. cit.* [fotnot 16 ovan], s. 35) Moderna upptäckter av babyloniska krönikor, kungalistor, astronomiska texter osv. skrivna på kilskriftstavlor kan visas vara helt i överensstämmelse med kanon ända från dess början på 700-talet f Kr och fram till vår tideräknings början. Bevisen för detta dryftas översiktligt i C. O. Jonssons artikel, ”The Foundations of the Assyro-Babylonian Chronology,” *Chronology & Catastrophism Review*, vol. IX (Harpden, England: Society for Interdisciplinary Studies, 1987), s. 14-23.

20) De samtida kilskriftsdokumentet visar att Neriglissar dog i första månaden (Nisanu) av sitt fjärde regeringsår (sent i april eller början av maj). Hans son och efterträdare, Labashi-Marduk, dödades i ett uppror efter en regering

på omkring två månader. Den regeringstid som ges av Berossos via Josefus, ”9” månader, uppfattas vanligen som ett avskrivningsfel för ”2” månader. De grekiska tecknen (bokstäverna) för ”9” (θ) och ”2” (β) är ganska lika och kunde lätt ha förväxlats i sina handskrivna former. (R. A. Parker och W. H. Dubberstein, *Babylonian Chronology 626 B.C. – A.D. 75*, Providence: Brown University Press, 1956, s. 13) Uruks kungalista (som behandlas nedan) anger en regering på tre månader för Labashi-Marduk, vilket utan tvivel avser staden Uruk, där han enligt kontraktstavlorna var erkänd som kung under delar av tre månader (Nisanu, Ayyaru och Simanu). – Paul-Alain Beaulieu, *The Reign of Nabonidus, King of Babylon, 556-539 B.C.* (New Haven and London: Yale University Press, 1989), s. 86-90.

21) Som det påpekades i föregående kapitel kan en absolut kronologi bäst upprättas med hjälp av astronomiskt fastställda tidpunkter. I sitt berömda arbete *Almagest* citerar Klaudios Ptolemaios en mängd forntida astronomiska observationer, av vilka många är detaljerade beskrivningar av månförmörkelser. En av dem är daterad till det 5:e året av Nabopolassars regering och har identifierats med den som inträffade 621 f Kr. Om detta var Nabopolassars 5:e år skulle hans 21-åriga regering fixeras till 625–605 f Kr. Hans son Nebukadnessars första regeringsår skulle då ha börjat 604 f Kr och hans 18:e år (då han ödelade Jerusalem) skulle bli 587. En del forskare har emellertid ifrågasatt tillförlitligheten i de observationer som Ptolemaios återger. I sin sensationella bok *The Crime of Claudius Ptolemy* (Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1977) hävdar dr. Robert R. Newton att Ptolemaios inte bara förfalskade ett stort antal observationer han säger sig ha gjort själv utan också ett antal observationer han citerar från tidigare perioder. Det finns emellertid bevis för att alla observationer som Ptolemaios citerar från tidigare perioder övertogs från den grekiske matematikern Hipparchos (100-talet f Kr), som i sin tur fick dem direkt från babyloniska astronomer. (G. J. Toomer, ”Hipparchus and Babylonian Astronomy,” *A Scientific Humanist. Studies in Memory of Abraham Sachs*, red. av E. Leichty, M. deJ. Ellis, & P. Gerardi, Philadelphia 1988, s. 353-362.) Baserat på det felaktiga antagandet att Ptolemaios var upphovsmannen till ”Ptolemaios kanon” menade Newton att Ptolemaios påstådda bedrägeri även kan ha påverkat honom till att *uppfinna* regeringslängderna i denna kungalista. Men eftersom kungalistan inte hade konstruerats av Ptolemaios misstog sig Newton i detta. I tidigare upplagor av den här boken har en hel del utrymme ägnats åt att granska Newtons påståenden och den debatt som de orsakade i vetenskapliga tidskrifter. Denna utveckling från huvudämnet har utelämnats i den här upplagan, inte bara av utrymmesskäl, utan också därför att de observationer som Ptolemaios citerade inte har någon större betydelse för vår diskussion. Det bör emellertid noteras att ”mycket få astronomihistoriker har godtagit Newtons slutsatser i sin helhet”. – Dr. James Evans i *Journal for the History of Astronomy*, vol. 24, del ½, 1993, s. 145, 146. (Dr. Robert Newton dog 1991.) För den intresserade finns en artikel om Robert R. Newton och Kungakanon publicerad på nätet: <http://user.tninet.se/~oof408u/fkf/english/newtpol.htm>.

22) Professor D. J. Wiseman skriver: ”De nybabyloniska kröniketexterna är skrivna med en liten skrift av en typ som inte i sig själv tillåter någon exakt datering men som kan innebära att de skrevs mellan en tid som var nästan samtidigt med händelserna själva och fram till slutet av det akemenidiska väldet [331 f Kr].” (*Chronicles of Chaldean Kings* [London: The Trustees of the British Museum, 1961], s. 4) Professor J. A. Brinkman är lite mera specifik och förklarar att de bevarade kopiorna av de nybabyloniska krönikorna ”är något tidigare än Herodotos *Historiai*”, som skrev ca 430 f Kr. (J. A. Brinkman, ”The Babylonian Chronicle Revisited,” *Lingering Over Words. Studies in Ancient Near Eastern Literature in Honor of William L. Moran*, red. T. Abusch, J. Huehnergard och P. Steinkeller [Atlanta: Scholars Press, 1990], s. 73, 85.) Dr. E. N. Voigtlander säger att kopiorna av de nybabyloniska krönikorna tycks komma från Darius I:s regering (Voigtlander, *A Survey of Neo-Babylonian History* [opublicerad doktorsavhandling, University of Michigan, 1963], s. 204, n. 45.) Krönikan 1A har en kolofon (slutskrift) som uttryckligen förklarar att texten kopierades (från ett tidigare original) under Darius I:s 22:a år (500/499 f Kr).

23) A. K. Grayson, *Assyrian and Babylonian Chronicles* (Locust Valley, New York: J. J. Augustin Publisher, 1975). I fortsättningen förkortas detta arbete som *ABC*. – En översättning av dessa och många andra krönikor till franska av Jean-Jacques Glassner publicerades 1993. En översättning av detta arbete till engelska kom ut 2004: J.-J. Glassner, *Mesopotamian Chronicles* (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2004), red. Benjamin R. Foster. Arbetet innehåller en mängd krönikor ända från sumerisk tid och fram till en bit in på seleukidisk tid.

24) A. K. Grayson i *Reallexikon der Assyriologie und vorderasiatischen Archäologie* (härefter förkortat *RLA*), red. D. O. Edzard, vol. VI (Berlin & New York: Walter de Gruyter, 1980), s. 86.

25) Grayson, *ABC* (1975), s. 99, 100.

26) *Ibid.*, s. 109.

27) *Ibid.*, s. 106, 107. Även orden för ”det sjätte året” är skadade, men då redogörelsen för varje år är skild från nästa år med ett horisontellt streck, och eftersom berättelsen om Astyages nederlag kommer omedelbart före skildringen av det sjunde årets händelser, är det tydligt att den avser det sjätte året. – *Anshan* var en stad och även ett äldre namn på den provins i vilken den låg, Parsa (Persis), som låg vid Persiska Viken sydöst om Babylonien. Vid den tid då Cyrus kom till makten var Anshan (Parsa) ett mediskt lydrike.

28) Herodotos *Historiai* I:210-216. Andra forntida historiker som Ktesias, Dinon, Diodorus, Africanus och Eusebios är i stort sett överens om denna datering av Cyrus regering. Och Sällskapet Vaktornet håller med! Se *Insikt i Skrifterna* (2007), vol. 2, artikeln "Kronologi", underrubriken 'Persisk kronologi'.

29) *Insikt i Skrifterna*, se not 28 ovan. Jfr även *Insikt*, artiklarna "Cyrus" i vol. 1 och "Persien, perser" i vol. 2. – Att Astyages besegrades år 550 f Kr kan också visas på andra grunder. Om Astyages regerade i Medien i 35 år, som Herodotos skriver (*Historiai* I:130), måste hans regering ha börjat 585 f Kr (550+35=585). Han efterträdde då sin fader Kyaxares, som hade dött kort efter en strid mot Alyattes av Lydien, som enligt Herodotos (*Historiai* I:73, 74) avbröts av en solförmörkelse. En total solförmörkelse ägde faktiskt rum i detta område den 25 maj 585 f Kr, vilken vanligen identifieras med den som nämns av Herodotos. – I. M. Diakonoff i *The Cambridge History of Iran*, vol. 2 (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), s. 112, 126; jfr M. Miller, "The earlier Persian dates in Herodotus," *Klio*, vol. 37 (Berlin: Akademie-Verlag, 1959), s. 48.

30) A. K. Grayson, "Assyria and Babylonia", *Orientalia*, vol. 49, fasc. 2, 1980, sid. 171. Se även Antti Laatos artikel i *Vetus Testamentum*, vol. XLV:2, april 1995, s. 198-226.

31) Grayson, *ibid.* (1980), s. 171.

32) *Ibid.*, sid. 175. Detta betyder inte att krönikorna innehåller ofelbara uppteckningar. Som dr J. A. Brinkman påpekar är "bristen på nationalistiska fördomar ingen garanti för faktisk tillförlitlighet; och de babyloniska krönikorna har sin andel av bevisade fel". Men han håller ändå med om att krönikorna innehåller en i stort sett tillförlitlig uppteckning av händelser och dateringar för perioden mellan 700- och 500-talen f Kr: "För perioden från 745 till 668 anger dessa dokument härsrare och exakta regeringstider i Babylonien, Assyrien och Elam. Rapporteringen är därefter ojämn, delvis beroende på luckor i berättelsen; men dessa texter ger oss fortfarande det mesta av den precisa kronologiska bakgrunden till den nuvarande kunskapen om det nyassyriska imperiets fall, det nybabyloniska imperiets uppkomst, Nabonids regering och övergången till persiskt styre". – Brinkman i *Lingering Over Words* (se not 22 ovan), s. 74 och 100, n. 148. För ytterligare informationer om de nybabyloniska krönikornas tillförlitlighet, se kapitel 7: "Försök att komma förbi bevisbördan".

33) En transkription och översättning av listan av dr J. van Dijk publicerades 1962 tillsammans med en diskussion av texten. – J. van Dijk, *UVB* (= *Vorläufiger Bericht über die von dem Deutschen Archäologischen Institut unter der Deutschen Orient-Gesellschaft aus Mitteln der Deutschen Forschungsgemeinschaft unternommenen Ausgrabungen in Uruk-Warka*), vol. 18, Berlin, 1962, s. 53-60. En engelsk översättning av A. L. Oppenheim av van Dijks tyska översättning av kungalistan publicerades i J. B. Pritchard, *The Ancient Near East* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1969), s. 566. En annan, nyare och exaktare transkription av A. K. Grayson publicerades 1980 i *RLA* (se not 24 och bilden), vol. VI (1980), s. 97, 98.

34) Översatt från Graysons transkription i *RLA* VI (1980), s. 97.

35) Se not 20 ovan. I vilket fall som helst uppslukades Labashi-Marduks korta regering av Neriglissars fjärde regeringsår, som också var Nabonids tillträdesår, och den totala längden av perioden påverkas inte.

36) J. Van Dijk, *UVB* 18 (se not 33 ovan), s. 57. Eftersom Neriglissar dog i början av sitt fjärde regeringsår skulle hans regering normalt ha räknats kronologiskt som fyra år enligt det babyloniska systemet med tillträdesår. Som redan nämnts avviker Uruks kungalista från denna metod på denna punkt genom att ge mer specifika uppgifter. Som van Dijk påpekar "är listan mera precis än [Kunga]kanon och bekräftar genomgående forskningsresultaten". – Se *Archiv für Orientforschung*, red. E. Weidner, vol. 20 (Graz, 1963), s. 217. För ytterligare information om månaden för Neriglissars trontillträde och Uruks kungalista, se Appendix till kapitel 3.

37) Stephen Langdon, *Die neubabylonischen Königsinschriften* (= *Vorderasiatische Bibliothek*, vol. IV) (Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1912).

38) Den första av de tre planerade volymerna publicerades 1973 som Paul-Richard Berger, *Die neubabylonischen Königsinschriften* (= *Alter Orient und Altes Testament*, vol. 4/1) (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1973). Den innehåller en katalog över de då kända kungainskrifterna. De två andra planerade volymerna blev aldrig klara för publicering. En ny och uppdaterad inledning till de nybabyloniska kungainskrifterna har nyligen publicerats: Rocío Da Riva, *The Neo-Babylonian Royal Inscriptions. An Introduction* (Münster: Ugarit-Verlag, 2008).

39) Omkring 75 procent av dessa texter påträffades under Robert Koldeweys noggranna utgrävningar i Babylon åren 1899–1917. (Berger, *ibid.*, s. 1-3) Som dr Ronald Sack förklarar har "ett helt berg" av kungainskrifter överlevt

enbart från Nebukadnessars regering. (R. Sack, *Images of Nebuchadnezzar* [Selinsgrove: Susquehanna University Press; London & Toronto: Associated University Press, 1991], s. 26.) Enligt Berger's katalog är sex av inskrifterna från Evil-Merodaks regering, åtta från Neriglissars regering, och omkring 30 från Nabonids regering. (Berger, *op. cit.*, s. 325-388) Ytterligare kungainskrifter har påträffats sedan dess. – Da Riva, *op. cit.* (not 38 ovan), s. ix, x, 116-127.

40) År 1989 innefattade Paul-Alain Beaulieu i sin doktorsavhandling *The Reign of Nabonidus* en ny katalog med detaljerade beskrivningar av kungainskrifterna från Nabonids regering. (P.-A. Beaulieu, *The Reign of Nabonidus, King of Babylon 556–539 B.C.* [New Haven & London: Yale University Press, 1989], s. 1-42.) Sedan dess har H. Schaudigs omfattande doktorsavhandling med översättningar och grammatiska analyser av kungainskrifterna från Nabonids och Cyrus regeringar publicerats: Hanspeter Schaudig, *Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Grossen* (Münster: Ugarit-Verlag, 2001).

41) Tyvärr har olika forskare ordnat och numrerat inskrifterna på olika sätt, vilket kan skapa förvirring. I Tadmors, Bergers och Beaulieus system betecknas de tre inskrifterna på följande sätt:

	<u>Tadmor 1965:</u>	<u>Berger 1973:</u>	<u>Beaulieu 1989:</u>
(1)	Nabon. No. 18	Nbd Zyl. II, 7	No. 2
(2)	Nabon. No. 8	Nbd Stl. Frgm. XI	No. 1
(3)	Nabon. No. 24	(saknas)	(Adad-guppi'-stelen)

Beaulieus ordning är kronologisk: Nr 1 skrevs i Nabonids första år, nr 2 i hans andra år och nr 13 inte långt efter år 13, möjligen under år 14 eller 15. (Beaulieu, *op. cit.*, s. 42) Tadmor numrerar Nabonids inskrifter i den ordning de har publicerats och börjar därför med de 15 texterna översatta av Stephen Langdon som publicerades 1912 (se not 37 ovan) (Hayim Tadmor, "The Inscriptions of Nabonid: Historical Arrangement," *Studies in Honor of Benno Landsberger on his Seventy-Fifth Birthday* [= *Assyriological Studies*, No. 16], red. H. Güterbock & T. Jacobsen, Chicago: The Chicago University Press, 1965, s. 351-363.) Tadmors, Bergers och Beaulieus system skiljer sig i sin tur från H. Lewys system i *Archiv Orientalní*, vol. XVII, Prag 1949, s. 34, 35, n. 32. I diskussionen här används Tadmors beteckningar.

42) Denna del av texten säger enligt Beaulieus översättning: "På grund av önskan om en *entu*-prästinna, i månaden Ulûlu (vars namn betyder) 'gudinnornas arbete', på den 13:e dagen i månaden, förmörkades månen och gick ned medan den var förmörkad. Sin begärde en *entu*-prästinna. Så (var) hans tecken och hans beslut." (Beaulieu, *op. cit.*, s. 127) Slutsatsen att denna månförmörkelse innebar att (månguden) Sin begärde en prästinna var tydligen grundat på den astrologiska tavelserien *Enuma Anu Enlil*, de assyriska och babyloniska astrologernas "Heliga Skrift", en samling av omen på vilken de regelmässigt grundade sina tolkningar av astronomiska händelser. En månförmörkelse i morgonväkten den 13 Ulûlu tolkas uttryckligen i dessa tavlor som ett tecken på att Sin önskar en prästinna. – Se H. Lewy, "The Babylonian Background of the Kay Kâûs Legend", *Archiv Orientalní*, vol. XVII (red. av B. Hrozný, Prag, 1949), s. 50, 51.

43) H. Lewy, *op. cit.*, s. 50, 51.

44) W. G. Lambert, "A New Source for the Reign of Nabonidus", *Archiv für Orientforschung*, vol. 22 (red. Ernst Weidner, Graz, 1968/69), s. 1-8. Lewys slutsats har bekräftats av andra forskare. (Se t ex Beaulieu, *op. cit.*, s. 127, 128) Förmörkelsen den 26 september 554 f Kr undersöktes år 1999 av professor F. Richard Stephenson i Durham, England, som är en av världens ledande specialister på forntida förmörkelser. Han säger:

"Mina beräknade detaljer är följande (tid anges till den närmaste tiondelen av en timme):
(i) Begynnelse kl. 3.0 lokal tid, månens altitud 34 gr[ader] i SV. (ii) slut kl. 6.1 lokal tid, månens altitud -3 gr[ader] i V.

Förmörkelsen skulle alltså ha slutat omkring 15 minuter efter månens nedgång. En förmörkelse i djup halvskugga kan möjligen vara synlig under några mycket få minuter, och det finns alltid möjligheten till en abnorm refraktion vid horisonten. Min bedömning är emellertid att månen verkligen gick ned förmörkad vid detta tillfälle." – Brev Stephenson-Jonsson, daterat 5 mars 1999.

45) Någon kanske menar att det är möjligt att hitta en månförmörkelse som gick ned heliakiskt den 13 Ulûlu ett antal år tidigare som stämmer med den beskrivning som ges av Nabonid, kanske 20 år tidigare för att anpassa observationen till Sällskapet Vaktornets kronologi. Men moderna astronomiska beräkningar visar att ingen sådan månförmörkelse ägde rum vid denna tid på året under de 20 åren före och *inte ens under de 50 åren före* Nabonids

regering! Den närmaste månförmörkelsen av detta slag inträffade 54 år tidigare, den 24 augusti 608 f Kr. Den månförmörkelse som beskrivs i *Nabon. No. 18* kan därför bara vara den som inträffade den 26 september 554 f Kr. För ytterligare upplysningar om identifieringen av forntida månförmörkelser, se Appendix till kapitel 4: "Några kommentarer om forntida månförmörkelser."

46) En översättning av texten av S. Langdon publicerades 1912, *op. cit.* (se not 37 ovan), s. 53-57, 270-289. För en engelsk översättning, se James B. Pritchard (red.), *Ancient Near Eastern Texts* (härefter förkortat *ANET*) (Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1950), s. 308-311.

47) Kol. IX nämner Nabonids besök i södra Babylonien en kort tid efter en nyårsfestival. Detta besök finns också dokumenterat i arkivtexter från staden Larsa som är daterade till de första två månaderna av Nabonids första år. – Beaulieu, *op. cit.*, s. 21, 22, 117-127.

48) Översatt av Beaulieu, *op. cit.*, s. 107.

49) Grayson, *ABC* (1975), s. 95. Den exakta månaden för templets förstöring anges inte, men eftersom krönikan vidare förklarar att kungen av Akkad återvände hem i månaden Adar (den tolfte månaden, som motsvarade delar av februari och mars), måste förstöringen ha inträffat någon gång mellan oktober 610 och mars 609 f Kr, och troligen mot slutet av denna period.

50) C. J. Gadd, "The Harran Inscriptions of Nabonidus", *Anatolian Studies*, vol. VIII, 1958, sid. 47. Att templet Éhulhul lades i ruiner vid denna tidpunkt bekräftas även av andra inskrifter, t ex *Sipparcylindern* (No. 1 i Tadmors förteckning) som säger: "(Sîn) blev vred på staden [Harran] och templet [Éhulhul]. Han uppväckte mederna, som förstörde detta tempel och förvandlade det till ruiner." – Gadd, *ibid.*, s. 72, 73; Beaulieu, *op. cit.*, s. 58.

51) Återuppbyggnaden av templet Éhulhul omnämns i flera texter som inte är lätta att harmonisera. På grund av en viss obestämthet i de olika inskrifterna framgår det inte klart om templet i Harran färdigställdes i början av Nabonids regering eller efter hans tioåriga vistelse i oasen Teima i Arabien. Problemet har diskuterats intensivt av en rad forskare. I varje fall tycks arbetet ha kommit igång någon gång i början av hans regering, men kunde inte avslutas helt förrän efter hans återkomst från Teima, kanske i hans 13:e regeringsår eller senare. (Beaulieu, *op. cit.*, s. 137, 205-210, 239-241) "De olika texterna hänсыftar säkert på olika skeden i arbetet," säger Professor Henry Saggs i sin översikt över problemet. (H. W. F. Saggs, *Peoples of the Past: Babylonians*, London: The Trustees of the British Museum, 1995, s. 170) I vilket fall som helst är alla forskare överens om att Nabonid räknar de 54 åren från Nabopolassars 16:e regeringsår och fram till sitt eget tillträdesår, då gudarnas "vrede" slutligen "lugnade sig" enligt Hillah-stelen (kol. vii), och Nabonid "blev befalld" att återuppbygga templet. – För ytterligare detaljer om Hillah-stelen, se Appendix till kapitel 3.

52) För en omfattande diskussion av inskriften, se B. Landsberger, "Die Basaltstele Nabonids von Eski-Harran" i *Halil-Edhem Hâtira Kitabı*, Kilt I (Ankara: Turk Tarih Kurumu Basimevi, 1947), s. 115-152. En engelsk översättning återfinns i Pritchards *ANET*, s. 311, 312. Översättningen i *ANET* av kol. II.26 på stele H 1, A säger Nabonids "6:e" år. Denna siffra bygger på Langdons översättning (se not 37 ovan) och var antingen ett feltryck eller en felläsning. Se t. ex. E. Dhorme, "La mère de Nabonide", i *Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale*, vol. 41, 1947, s. 1-21. På sidan 2 skriver E. Dhorme om siffran i kol. II.26 att "ici le chiffre 9 n'est pas douteux" - "här är siffran 9 inte tvivelaktig".

53) C. J. Gadd översatte inskriften och gav denna nya stele beteckningen *Nabon. H 1, B*, till skillnad från Pognons stele som han gav beteckningen *Nabon. H 1, A*. (Gadd, *op. cit.* [not 50 ovan], s. 46-56) – Citatet här är översatt från den nyare engelska översättningen av kol. I:29-33 som publicerats i Mark W. Chavalas (red.), *The Ancient Near East. Historical Sources in Translation* (Blackwell Publishing, 2006), s. 391-393. Eftersom detta avsnitt används i texten som grund för beräkningen av Adad-guppi's ålder i kol. II:26-29, är antalet kungar och deras regeringsår tydligen avsedda att vara fullständiga. I ett andra avsnitt (kol. II:40-46) upprepas de kronologiska uppgifterna, men Evil-Merodaks regering utelämnas, tydligen därför att syftet med detta avsnitt är annorlunda, nämligen att förklara att Adad-guppi' lydigt hade tjänat tre av de nybabyloniska kungarna, nämligen Nabopolassar, Nebukadnessar och Neriglissar. Detta framgår klart av detta andra avsnitt, där hon förklarar att hon hade "uppträtt respektfullt" mot dessa tre kungar och "tjänat dem". (*Ibid.*, s. 390, 392) Som Gadd framkastar "blev hon bannlyst, eller höll sig borta" från Evil-Merodaks hov, "utan tvivel av skäl, vilka de nu än var, som gav denne kung ett dåligt rykte i den officiella traditionen". (Gadd, *op. cit.*, s. 70) Labashi-Marduks korta regering på 2-3 månader ignoreras helt i båda avsnitten, dels därför den saknade kronologisk betydelse, dels också därför att Adad-guppi' tydligen inte hade tjänat honom.

54) Nabonid och hans mor härstammade från den nordliga grenen av araméerna, vilka tidigare han assimilerats så grundligt i det assyriska samhället att till och med deras mångud Sin "kom att äras bland assyrierna på samma nivå

som deras inhemske gud Assur". (M. A. Dandamaev, *Slavery in Babylonia*, DeKalb, Illinois: Northern Illinois University Press, 1984, s. 36-39.) I en av sina inskrifter (Nabon. nr. 9 i Tadmors system) talar Nabonid uttryckligen om de assyriska kungarna som "mina kungliga förfäder". – H. Lewy, *op. cit.* (jfr. not 42 ovan), s. 35, 36.

55) Kol. II:26-29, översatt från Chavalas (red.), *op. cit.* (se not 53 ovan), s. 392. För ytterligare kommentarer om Adad-guppi'-inskriften, se Appendix till kapitel 3.

56) Grayson, *ABC*, s. 107. Fram till sista kolumnen (III 5ff.) är Adad-guppi'-inskriften skriven i första person. Men det är uppenbart att inskriften högs ut efter hennes död, utan tvivel på order av Nabonid. Det är därför som Dr. T. Longman III vill klassificera den som en "fiktiv självbiografi" (en litterär metod som är känd även från andra akkadiska texter), även om han tillägger: "Detta betyder emellertid inte att händelserna och även de åsikter som förknippas med Adad-guppi' inte är autentiska." (Tremper Longman III, *Fictional Akkadian Autobiography*, Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 1991, s. 41, 101, 102, 209, 210; jfr. Beaulieu, *op. cit.*, s. 209.) Men det är tveksamt om Adad-guppi'-inskriften, även i denna mening, kan klassificeras som en "fiktiv självbiografi". I sin recension av Longmans arbete påpekar dr. W. Schramm att texten "i huvudsak är en äkta självbiografi. Det faktum att det finns ett tillägg i kol. III 5ff. författat av Nabonid (så redan Gadd, AnSt 8, 55, om III 5) ger inte någon rätt att betrakta hela texten som fiktiv. Inskriften högs naturligtvis ut efter Adad-guppi's död. Men det kan inte betvivlas att man använde en autentisk *Vorlage* till berättelsen om Adad-guppi's liv." – *Bibliotheca Orientalis*, vol. LII, nr. ½ (Leiden, 1995), s. 94.

57) *Kungakanon* anger naturligtvis inte längden av Assurbanipals och Ashur-etil-ilis regeringar. För den tidigaste perioden (747-539 f Kr) ger Kanon en kungalista för *Babylon*, inte för det samtida Assyrien. De assyriska kungarnas regeringar anges bara i den utsträckning som de även styrde direkt över Babylon, vilket skedde t. ex. i fallet med Sanherib, som under två perioder (704/03-703/02 och 688/87-681/80 f Kr) styrde över Babylon, och i fallet med Esarhaddon, som regerade över Babylon i 13 år (680/79-668/67 f Kr). Under den period Assurbanipal regerade i Assyrien anger Kanon regeringstiderna för de samtida vasallkungarna i Babylon, Shamash-shum-ukin (20 år) och Kandalanu (22 år). – Jämför Gadd, *op. cit.*, s. 70, 71.

58) Ronald H. Sack, *Amel-Marduk 562-560 B.C.* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1972), s. 79.

59) Dr. M. A. Dandamaev förklarade 1991: "Perioden på mindre än 90 år från Nabopolassars regering och fram till persernas ockupation av Mesopotamien är dokumenterad genom tiotusentals texter som gäller hushållsekonomi, förvaltningsekonomi och privaträtt, av vilka mer än tiotusen har publicerats hittills." – *The Cambridge Ancient History*, 2:a uppl., vol. III:2 (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), s. 252.

60) Brev Wiseman-Jonsson, daterat 28 augusti 1987. Detta är troligen en mycket konservativ uppskattning. Den mest omfattande samlingen av nybabyloniska texter finns på British Museum i London. Den omfattar ca. 25 000 texter från perioden 626-539 f Kr. De flesta av dem tillhör "Sippar-samlingen", som innehåller lertavlor som grävdes fram av Hormuzd Rassam på platsen för den gamla staden Sippar (nuvarande Abu Habbah) åren 1881 och 1882. Denna samling katalogiserades på 1980-talet. (E. Leichty m fl, *Catalogue of the Babylonian Tablets in the British Museum*, vol. VI-VIII, London: British Museum Publications Ltd., 1986-1988. Dessa kataloger kommer i fortsättningen att citeras som *CBT*.) Omfattande samlingar av texter finns också på museer i Istanbul och Bagdad. Många andra samlingar av nybabyloniska dokument förvaras på museer och vid universitet i U.S.A., Kanada, England, Frankrike, Tyskland, Italien och i andra delar av världen. Det är sant att många tavlor är skadade och dateringarna ofta är oläsliga. Men trots det finns det fortfarande *tiotusentals* nybabyloniska lertavlor med läsliga dateringar. Som en följd av de arkeologiska utgrävningar som har pågått i Mesopotamien "sväller mängden av skrivna källor avsevärt varje år. Under loppet av en enda utgrävningssäsong påträffades t ex omkring sex tusen dokument från de nybabyloniska och akemenidiska perioderna." – M. A. Dandamaev, *Slavery in Babylonia* (DeKalb, Illinois: Northern Illinois University Press, 1984), s. 1, 2.

61) R.A. Parker och W.H. Dubberstein, *Babylonian Chronology 626 B.C. – A.D. 75* (Providence: Brown University Press, 1956), s. 12, 13.

62) *Ibid.*, s. 13. En text från Nabonids regering, som publicerades av G. Contenau i *Textes Cuneiformes, Tome XII, Contrats Néo-Babyloniens*, I (Paris: Librairie Orientaliste, 1927) Pl. LVIII, No. 121, tycks ge honom en regering på arton år. Rad 1 ger dateringen "VI/6/17", men när dateringen upprepas i rad 19 anges den som "VI/6/18". Parker och Dubberstein gissade att detta "antingen är ett skrivfel eller ett fel av Contenau". Problemet klarades upp av dr. Béatrice André, som efter min förfrågan kontrollerade originaltavlan i Louvre-museet i Paris 1990. Hon förklarade: "Den sista raden har, precis som den första, år 17, och felet kommer från Contenau." – Brev från André daterat 20 mars 1990.

63) Forskare bland Jehovas Vittnen som försöker försvara Sällskapet Vaktornets kronologi har naturligtvis gjort stora ansträngningar för att dra de enorma mängderna av daterade kilskriftstexter i tvivelsmål. Genom att studera moderna kataloger över dokument som daterats till den nybabyloniska perioden har de hittat ett fåtal dokument som ser ut att ge några nybabyloniska kungar längre regeringar än de som framgår av Kungakanon och andra källor. Men kontroller av originaltexterna har visat att dessa udda dateringar i de flesta fall beror på moderna misstag som uppstått i samband med kopiering, transkription eller tryckning. Andra udda dateringar har visat sig vara skrivfel. En detaljerad granskning av dessa texter ges i Appendix till kapitel 3: "Några kommentarer till kilskriftstexter med udda dateringar." Se även <http://goto.glocalnet.net/kf2/review3.htm>.

64) *Webster's New World Dictionary*, 3:e college edition, red. V. Neufeldt & D.B. Guralnik (New York: Webster's New World Dictionaries, 1988), s. 1080.

65) För en översikt över de nybabyloniska arkiven, se M. A. Dandamaevs artikel i *Cuneiform Archives and Libraries*, red. av K. R. Veenhof (Leiden: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul, 1986), s. 273-277. Jfr. även Olof Pedersén, *Archive und Bibliotheken in Babylon. Die Tontafeln der Grabung Robert Koldeweys 1899-1917* (= *Abhandlungen der Deutschen Orient-Gesellschaft*, Band 25; sdv Saarländische Druckerei und Verlag, 2005).

66) Bruno Meissner, *Babylonien und Assyrien*, vol. II (Heidelberg, 1925), s. 331. Översatt från tyska.

67) W. St. Chad Boscawen, "Babylonian Dated Tablets, and the Canon of Ptolemy", *Transactions of the Society of Biblical Archaeology*, vol. VI (London, januari 1878), s. 1-78. Som Boscawen påpekar (*ibid.*, s. 5, 6) hade George Smith själv under sitt uppehåll i Bagdad 1876 påbörjat en systematisk och noggrann undersökning av tavlorna, ett studium som avbröts genom hans förtidiga död i Aleppo samma år. Boscawens studium var uppenbarligen baserat på Smiths anteckningsböcker. – Sheila M. Evers, "George Smith and the Egibi Tablets," *Iraq*, vol. LV (1993), s. 107-117.

68) *Ibid.*, s. 6. En "mana" (mina) vägde omkring ett halvt kilo.

69) *Ibid.*, s. 9, 10. Shula dog mellan den VII/21/23 (månad/dag/år) och den IV/15/24 av Nebukadnessars regering (dvs. mellan oktober 582 och juli 581 f Kr). (G. van Driel, "The Rise of the House of Egibi," *Jaarbericht van het Vooraziatisch-Egyptisch Genootschap*, nr. 29 [Leiden, 1987], s. 51) Den tidigaste numera kända tavlan som nämner Shula är daterad till Nabopolassars 20:e regeringsår, 606 f Kr, dvs. året före Nebukadnessars tillträdesår. – M. A. Dandamaev i *Journal of the American Oriental Society*, Jan.-March, 2002.

70) Nabû-ahhê-iddina dog i början av Nabonids 13:e regeringsår, året efter att hans son hade övertagit ledningen över affärerna. Se A. Ungnad, "Das Haus Egibi," *Archiv für Orientforschung*, band XIV (Berlin, 1941), s. 60, och van Driel, *op. cit.*, s. 66, 67.

71) Boscawen, *op. cit.*, s. 10, 24. Denna slutsats hade även George Smith nått fram till under sitt tidigare studium av tavlorna. (S. M. Evers, *op. cit.* [n. 67 ovan], s. 112-117) – Efter Nabû-ahhê-iddinas död i början av Darius regering övertog hans äldste son Marduk-nasir-apli ledningen för företaget och drev rörelsen i 14 år, då hans två yngre bröder krävde att få sina andelar av arvet. Marduk-nasir-apli fortsatte sedan som chef över sin andel av rörelsen fram till Darius 36:e och sista regeringsår då han dog och hans son Nidinti-Bel tog över affärerna. Arkivet upphör i början av Xerxes regering. Den sista kända tavlan är daterad i Xerxes 4:e regeringsår, 482 f Kr. – Cornelia Wunsch, "The Egibi Family," Gwendolyn Leick (red.), *The Babylonian World* (New York & London: Routledge, 2007), s. 236-247.

72) Boscawen, *op. cit.*, s. 11.

73) Under utgrävningskampanjen i Uruk 1959/60 påträffades ett arkiv på 205 tavlor som tillhörde medlemmar av Egibifamiljen. Dessa texter är daterade från Nabonids 6:e år och fram till Darius I:s 33:e år. De flesta av texterna är daterade till Darius regering. – J. van Dijk, *UVB* 18 (n. 33 ovan), s. 39-41.

74) Några av de viktigaste av de arbeten som gjorts är: Saul Weingart, *Das Haus Egibi in neubabylonischen Rechtsurkunden* (Berlin: Buchdruckerei Viktoria, 1939), 64 sidor; Arthur Ungnad, "Das Haus Egibi," *Archiv für Orientforschung*, Band XIV, Heft 1/2 (Berlin, 1941), s. 57-64; Joachim Krecher, *Das Geschäftshaus Egibi in Babylon in neubabylonischer und achämenidischer Zeit* (opublicerad "Habilitationsschrift", Universitätsbibliothek, Münster in Westfalen, 1970), ix + 349 sidor; Martha T. Roth, "The Dowries of the Women of the Itti-Marduk-balatu Family," *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 111:1, 1991, s. 19-37; Cornelia Wunsch, *Die Urkunden des babylonischen Geschäftsmannes Iddin-Marduk. Zum Handel mit Naturalien im 6. Jahrhundert v. Chr.* (Groningen: STYX PUBLICATIONS, 1993), = *Cuneiform Monographs* 3a, xviii + 163 sidor, och 3b, xii + 323 sidor; Cornelia

Wunsch, *Das Egibi-Archiv, I: Die Felder und Garten*, 2 volymer (Groningen: STYX PUBLICATIONS, 2000), = Cuneiform Monographs 20A och 20B, xxxii + 305 och 354 sidor.

75) Se t ex J. Kohler & F. E. Peiser, *Aus dem babylonischen Rechtsleben*, IV (Leipzig: Verlag von Eduard Pfeiffer, 1898), s. 22, och M. T. Roth, *op. cit.* (se n. 74 ovan), s. 20, 21, 36. Ett annat privat företag, familjen *Nur-Sîn*, som genom giftermål blev knutet till Egibifamiljen, har grundligt studerats av Laurence Brian Shiff i hans doktorsavhandling *The Nur-Sîn Archive: Private Entrepreneurship in Babylon (603-507 B.C.)* (University of Pennsylvania, 1987), 667 sidor.

76) Även Adad-guppi'-inskriften betonar att hennes levnadsålder var extremt hög: "Jag såg mina [barn]barns barnbarn, fram till fjärde generationen, i god hälsa, och hade mitt mått av *extremt hög ålder*." – A. Malamat, "Longevity: Biblical Concepts and Some Ancient Near Eastern Parallels," *Archiv für Orientforschung*, Beiheft 19: *Vorträge gehalten auf der 28. Rencontre Assyriologique Internationale in Wien, 6.-10. Juli 1981* (Horn, Austria: Verlag Ferdinand Berger & Söhne Gesellschaft M.B.H., 1982), s. 217. Dr. Malamat hänvisar också till en tavla som hittats i Sultantepe och som "kategoriserar livets stadier från 40 till 90 års ålder på följande sätt: 40 – *lalûtu* ('livets bästa år'); 50 – *umu kurûtu* ('kort liv'); 60 – *metlutu* ('mognad'); 70 – *umu arkûtu* ('långt liv'); [80] – *shibutu* ('gammal'); 90 – *littutu* ('extremt gammal')." – A. Malamat, *ibid.*, s. 215.

77) Muhammad A. Dandamaev, "About Life Expectancy in Babylonia in the first Millennium B.C.," i *Death in Mesopotamia* (= *Mesopotamia. Copenhagen Studies in Assyriology*, Vol. 8), red. av Bendt Alster (Copenhagen: Akademisk Forlag, 1980), s. 184.

78) Cornelia Wunsch, *Die Urkunden des babylonischen Geschäftsmannes Iddin-Marduk*, 1 (Groningen: STYX Publications, 1993), s. 19, 10 n. 43, 12, 66.

79) S. Jay Olshansky et al, "In Search of Methuselah: Estimating the Upper Limits of Human Longevity," *Science*, vol. 250, 2 november 1990, s. 635.

80) Detta är den äldsta *verifierade* åldern. http://en.wikipedia.org/wiki/Oldest_people. Enligt några mediareporter kan detta rekord ha slagits av en annan kvinna från Dominica, W. I., Elizabeth Israel, som sägs ha varit född den 27 januari 1875 och dog den 14 oktober 2003 vid en ålder av 128 år. Uppgiften är dock inte säkert verifierad.

81) M. A. Dandamaev, *op. cit.* (n. 77 ovan), s. 183.

82) Ronald Herbert Sack, *Amel-Marduk 562-560 B.C.* (Neukirchen-Vluyn: Verlag Butzon & Bercker Kevelaer, 1972), s. 62, 63.

83) *Ibid.*, s. 41, 116-118. Tidsintervallet mellan skörden och fördelningen av avkastningen var normalt kort, högst några få år. I det här fallet fördelades tre årsskördar i Neriglissars tillträdesår, dvs tre år efter det första årets skördar. Men om 20 extra år skulle skjutas in någonstans mellan Nebukadnessars och Neriglissars regeringar skulle detta tidsintervall öka till 23 år – vilket lindrigt sagt skulle ha varit en extremt lång väntetid på avkastningen!

84) Ronald H. Sack, "The Scribe Nabû-bani-ahi, son of Ibnâ, and the Hierarchy of Eanna as seen in the Erech Contracts," *Zeitschrift für Assyriologie*, Band 67 (Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1977), s. 43-45.

85) Bokföring är lika gammal som skrivkonsten. Den äldsta kända skriften, *proto-kilskriften*, som utvecklades i Uruk (och vanligen dateras till omkring 3200 f Kr), "var nästan uteslutande begränsad till bokföring; det var en revisors skrift". – H. J. Nissen, P. Damerow, & R. K. Englund, *Archaic Bookkeeping* (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1993), s. 30.

86) Tavlan har hittills behandlats i tre artiklar. Den första preliminära studien är skriven av Ronald H. Sack, "Some Notes on Bookkeeping in Eanna," publicerad i M. A. Powell Jr. och J. H. Sack (red.), *Studies in Honor of Tom B. Jones* (1979), s. 114-118. Den andra studien är skriven av G. van Driel & K. R. Nemet-Nejat, "Bookkeeping Practices for an Institutional Herd at Eanna," *Journal of Cuneiform Studies*, vol. 46 (1994), s. 47-58. Den tredje och grundligaste studien, en artikel på 25 stora dubbelspaltiga sidor, är skriven av Stefan Zawadzki, "Bookkeeping Practices at the Eanna Temple in Uruk in the Light of the Text NBC 4897," *Journal of Cuneiform Studies*, vol. 55 (2003), s. 99-123. Artikeln av van Driel/Nemet-Nejat innehåller en hel del korrigeringar av Sacks studium, medan artikeln av Stefan Zawadzki i sin tur korrigerar ytterligare en rad felaktigheter och felläsningar av tavlan i de båda tidigare artiklarna. Ytterligare korrigeringar har erhållits under 2008 från Elizabeth Payne, en erfaren assyriolog vid universitetet i Yale, där tavlan förvaras. De allra flesta och viktigaste av de felräkningar och matematiska misstag som både Sack och van Driel/Nemet-Nejat trodde sig ha hittat på tavlan har i stället visat sig vara misstag av artikelförfattarna!

87) De båda felen gäller slutsummorna för Nebukadnessars 37:e och 40:e regeringsår, där bokhållaren i det första fallet anger 176 djur i stället för 174 och i det andra fallet 303 djur i stället för 306. – En mer detaljerad analys av liggaren (på engelska) med bemötande av missriktad kritik från en av Sällskapet Vaktornets apologeter finns utlagd på nätet: <http://goto.glocalnet.net/kf3/review4.htm>.

88) Nebukadnessars namn anges inte i början av tavlan, bara hans regeringsår. Men att regeringsåren 37-43 avser hans regering är uppenbart, eftersom rad 37 på tavlan summerar mängden av gethår som erhållits under alla de tio åren: "40 5/6 minor gethår från det 37:e året av Nabû-kudurri-usur [Nebukadnessar], Babylons kung, till det 1:a året av Nergal-sharra-usur [Neriglissar], Babylons kung."

89) Ronald H. Sack, "Some Remarks on Sin-Iddina and Zerija, *qipu* and *shatammu* of Eanna in Erech ... 562-56 B.C.," *Zeitschrift für Assyriologie*, Band 66 (Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1976), s. 287, 288. Som tidigare nämnts var tillträdesåret i det babyloniska systemet detsamma som företrädares sista regeringsår. Enligt vår text inföll Labashi-Marduks tillträdesår året efter Neriglissars 3:e år. Labashi-Marduks tillträdesår inföll alltså under samma år som Neriglissars 4:e och sista år.

90) James B. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1950), s. 309. – En nyare översättning, på tyska, ges av Hanspeter Schaudig i *Die Inschriften Nabonids von Babylon und Kyros' des Grossen* [= *Alter Orient und Altes Testament*, Band 256] (Münster: Ugarit-Verlag, 2001), s. 524. I översättning till svenska lyder den: "Sedan dagarna hade fyllts (och) han hade slagit in på ödets väg satte sig Lā-abāš-Mar[duk], hans unge son, som inget uppförande ville godta, mot gudarnas vilja på kungarikets tron och ..."

91) Pritchard, *op. cit.*, s. 309. Berossos, vilkens nybabyloniska historia har visats vara baserad på de nybabyloniska krönikorna, ger en liknande skildring av dessa händelser: "Sedan Eveil-maradouchos hade dödats, tillträdde Neriglisaros, den man som hade anstiftat en komplott mot honom, tronen och var kung i fyra år. Laborosoarchodos [Labashi-Marduk], Neriglisaros son, som bara var ett barn, var herre över riket i nio [troligen ett fel för "2"; se not 20 ovan] månader. Eftersom hans ondska blev uppenbar på många sätt sammansvor sig hans vänner mot honom och dödade honom brutalt. Sedan han hade dödats träffades de sammansvurna och överlät riket åt Nabonnedus, en babylonier och deltagare i konspirationen." – Stanley Mayer Burstein, *The Babyloniaca of Berossus. Sources from the Ancient Near East*, vol. 1, fascicle 5 (Malibu, Calif.: Undena Publications, 1978), s. 28.

92) M. A. Dandamaev, *Slavery in Babylonia* (DeKalb, Illinois: Northern Illinois University Press, 1984), s. 189, 190.

93) Så tidigt som 1877 fann W. St. Chad Boscawen ett dokument bland Egibitavlorna vilket var daterat till Cyrus regering och "som förklarade att pengar hade betalats under 'Nabunahids, den förre kungens, regering'. – *Transactions of the Society of Biblical Archaeology*, vol. VI (London, 1878), s. 29.

94) "CT 55-57" syftar på katalogerna *Cuneiform Texts from the Babylonian Tablets in the British Museum*, volymerna 55-57, vilka innehåller ekonomiska texter som kopierades av T. G. Pinches under åren 1892 till 1894 och som publicerades av British Museum Publications Limited 1982.

95) Stefan Zawadzki, "Gubaru: A Governor or a Vassal King of Babylonia?", *Eos*, vol. LXXV (Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdansk, Łódź, 1987), s. 71, 81; M. A. Dandamaev, *Iranians in Achaemenid Babylonia* (Costa Mesa, California and New York: Mazda Publishers, 1992), s. 91; Jerome Peat, "Cyrus 'king of lands,' Cambyses 'king of Babylon': the disputed co-regency," *Journal of Cuneiform Studies*, vol. 41/2, Autumn 1989, s. 209. Det bör observeras att en av dessa tre tavlor, CT 57:56, är daterad till Kambyses som *samregent* med Cyrus i dennes 1:a år.

96) J. A. Brinkman, "Neo-Babylonian Texts in the Archaeological Museum at Florence," *Journal of Near Eastern Studies*, vol. XXV, jan.-okt. 1966, s. 209.

97) *Ibid.*, s. 209. En transkription av texten på tavlan ges av Karl Oberhuber i *Sumerische und akkadische Keilschriftendenkmäler des Archäologischen Museums zu Florenz* (= *Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft*, Sonderheft 8, Innsbruck, 1960), s. 111-113.

98) A. K. Grayson, *ABC* (1975), s. 109, 110.

99) Paul-Alain Beaulieu, "An Episode in the Fall of Babylon to the Persians," *Journal of Near Eastern Studies*, vol. 52:4, oktober 1993, s. 244, 245; se även Beaulieu, *The Reign of Nabonidus, King of Babylon, 556-539 B.C.* (New Haven and London: Yale University Press, 1989), s. 221, 222.

100) B.M. 33041 publicerades först av T. G. Pinches i *Transactions of the Society of Biblical Archaeology*, vol. VII (1882), s. 210-225.

101) Friedrich Karl Kienitz, *Die politische Geschichte Ägyptens vom 7. bis zum 4. Jahrhundert vor der Zeitwende* (Berlin: Akademie-Verlag, 1953), s. 154, 155. (Översatt från tyska.) Apiskulten utövades redan under den första dynastin i Egypten. När Apis-tjurarna dog blev de mumifierade och begravdes i en kista eller (från och med Amasis regering) i en granitsarkofag. Begravningsplatsen från och med Ramses II:s regering – en väldig katakomb känd som "Serapeum" i Sakkara, Memfis nekropol – grävdes ut av A. Mariette år 1851. Från början av den 26:e dynastin och framåt markerades begravingarna av gravstelar med biografiska data om Apis-tjurarna såsom datum för deras installation, dödsdatum och levnadsålder. – László Kákosy, "From the fertility to cosmic symbolism. Outlines of the history of the cult of Apis," *Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis*, Tomus XXVI 1990 (Debrecini, 1991), s. 3-7.

102) Kienitz, *op. cit.*, s. 155, 156. Gravstelarna under nr. 1, 2 och 3 översattes och publicerades av James Henry Breasted i *Ancient Records of Egypt*, vol. IV (Chicago: The University of Chicago Press, 1906), s. 497, 498, 501-503, 518-520. För nr. 4 och 5, se Kienitz hänvisningar, *op. cit.*, s. 156, n. 1 och n. 2.

103) Raderna 5/6 på Anch-nes-nefer-ib-Res stele. Se G. Maspero, *Ann. Serv.* 5 (1904), s. 85, 86, och översättningen av J. H. Breasted, *op. cit.*, vol. IV, s. 505.

104) Manethos *Egyptiska historia*, som skrevs på grekiska och troligen var baserad på tempelarkiven, finns bevarad enbart i form av utdrag hos Josefus och kristna kronografer, särskilt hos Julius Africanus i hans *Chronographia* (c. 221 e Kr) och hos Eusebios av Caesarea i hans *Chronicon* (c. 303 e Kr). Africanus, som förmedlar Manethos data i en exaktare form än de övriga, ger Amasis 44 år och Psammetikus III 6 månader. Detta överensstämmer med Herodotos uppgifter. – W. G. Waddell, *Manetho* (London: Harvard University Press, 1948), s. xvi-xx, 169-174. Se även Gerald P. Verbrughe & John M. Wickersham, *Berosos and Manetho, Introduced and Translated* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1996), s. 148.

105) W. Spiegelberg, *Die Sogenannte Demotische Chronik* (Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1914), s. 31; Kienitz, *op. cit.*, s. 156; och Richard A. Parker, "The Length of Reign of Amasis and the Beginning of the Twenty-Sixth Dynasty," *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Kairo Abteilung*, XV, 1957, s. 210. – Man trodde tidigare att Amasis hade dött i sitt 44:e regeringsår, och att han därför, på grund av det egyptiska systemet där tillträdesåret räknades som det första året, tilldelades en regering på bara 43 år. Men i den ovan omnämnda artikeln från 1957 visade Parker på ett avgörande sätt att Amasis regerade i 44 hela år. Detta sköt förstås alla de tidigare saitiska kungarnas regeringar ett år bakåt. Början av den 26:e dynastin omdaterades därför till 664 i stället för 663 f Kr. (Parker, *op. cit.*, s. 208-212) Efter 1957 har Parkers slutsatser allmänt accepterats av forskarna.

106) Kienitz, *op. cit.*, s. 157, n. 2. Denna datering har även godtagits av Sällskapet Vaktornet som man kan se i uppslagsverket *Insikt i Skrifterna*, vol. I (2007), artikeln "Egypten, egypter", avsnittet "under persiskt herravälde".

107) Under de två åren 526 och 525 f Kr började det egyptiska civila kalenderåret den 2 januari i den julianska kalendern. – Winfried Barta, "Zur Datierungspraxis in Ägypten unter Kambyes und Dareios I," *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde*, band 119:2 (Berlin: Akademie Verlag, 1992), s. 84.

108) Den *exakta* tiden på året då Kambyes erövrade Egypten är okänd. (Jfr. Molly Miller, "The earlier Persian dates in Herodotus," *Klio*, band 37, 1959, s. 30, 31.) – På 1800-talet hävdade E. Revillout, en av grundarna av den egyptiska facktidskriften *Revue Égyptologique* på 1870-talet, att Psammetikus III regerade åtminstone i två år, eftersom ett dokument hade påträffats som var daterat till det 4:e året av en kung vid namn Psammetikus och såg ut att ha skrivits vid slutet av den 26:e dynastin. (*Revue Égyptologique*, vol. 3, Paris 1885, s. 191, och vol. 7, 1896, s. 139.) Men sedan dess har många nya dokument påträffats som har gjort Revillouts teori ohållbar. Dokumentet avser tydligen antingen en av de tidigare kungarna vid namn Psammetikus eller också en av de senare vasallkungarna med samma namn. Det fanns tre kungar med namnet Psammetikus under den saitiska perioden och dessutom två eller tre vasallkungar med det namnet under 400-talet f Kr, och det är ibland svårt att avgöra vilken av dem som en viss text syftar på. Några av de dokument som en tidigare generation av egyptologer daterade till Psammetikus III:s regering har senare omdaterats. Det har ifrågasatts om detta även bör ske med de tre ovan omnämnda papyrusdokumenten som daterats till Psammetikus III:s 2:a regeringsår. En forskare, P. W. Pestman, har i en artikel argumenterat för att de i stället är från Psammetikus IV:s regering (487-485 f Kr). – P. W. Pestman, "The Diaspora Parva Documents: Chronological Problems concerning Psammetichus III and IV," *Grammata Demotika. Festschrift für Erich Lüddeckens zum 15. Juni 1983*, red. av Heinz-J. Thiessen och Karl-Th. Zauzich (Würzburg: Gisela Zauzich Verlag, 1984), s. 145-155. Jfr. även Wolfgang Helck & Wolfhart Westendorf (red.), *Lexikon der Ägyptologie*, band IV (Wiesbaden 1982), s. 1172-1175.

109) Helck & Westendorf, *op. cit.*, s. 369-371. Neko tillträdde tronen efter sin fader Psammetikus I:s död på våren eller sommaren 610 f Kr, men enligt det egyptiska systemet med antedatering (fördatering) räknades hans första år från början av det egyptiska civila kalenderåret, vilket detta år började den 23 januari enligt den julianska kalendern. – W. Barta, *op. cit.*, s. 89.

110) För en diskussion av den exakta tidpunkten för Josias död, se det sista avsnittet i appendixet "Kronologiska tabeller som täcker de 70 åren".

111) Hans namn i de egyptiska inskrifterna transkriberas *Wahibre*. I den grekiska Septuaginta-översättningen av Gamla Testamentet (LXX) stavas hans namn *Ouaphre*.

112) Översatt av A. Leo Oppenheim i Pritchards *ANET* (se n. 2 ovan), s. 308.

113) A. K. Grayson, "Assyria and Babylonia," *Orientalia*, vol. 49 (1980), s. 164.

114) A. K. Grayson, *ibid.*, s. 174. Jfr. John M. Steele, *Observations and Predictions of Eclipse Times by Early Astronomers* (Dordrecht, etc.: Kluwer Academic Publishers, 2000), s. 127, 128. De astronomiska observationer som beskrivs på dessa tavlor måste i vilket fall som helst behandlas som separata och oberoende bevislinjer.